

ĮVYKIAI, PROBLEMOS, NUOMONĖS

- KALBOS KULTŪROS METAMS BESIBAIGIANT – **Irena Gasperavičiūtė** 3
 KAIP NEPASIDUOTI AUDRAI – **Jurgita Stankauskaitė** 5

KULTŪROS BARUOSE

- ŽINIŲ KONKURSAS „ŠV. KAZIMIERAS - LIETUVIŲ JAUNIMO GLOBĖJAS”
 – **Eugenija Pakutkienė** 7
 KAIP IŠSIPILDO SVAJONĖS – **Irena Gasperavičiūtė** 8

IŠ MŪSŲ PRAEITIS

- 1902 M. SUVALKŲ GUBERNIJOS ŽANDARŲ VALDYBOS POLITINĖ
 APŽVALGA – **Algimantas Katilius** 9
 LIETUVIŲ MOKYTOJŲ MOKYTOJAI – **Petras Maksimavičius** 12
 JONAS REITELAITIS - KRIKŠTONIŲ KLEBONAS IR ĮKŪRĖJAS – **Janina
 Macukonienė** 14
 KAZIMIERAS MIELKUS - VAITAKIEMIO ŠVIESUOLIS - KOVOJE UŽ LIETU-
 VIŠKĄ ŽODĮ IR LAISVĘ – **Aldona Vaicekauskienė** 17

IŠĖJĘ NEGRĮŽTI

- ONA MAKASKIENĖ (1919 10 10–2017 04 13). ŽVILGSNIS PRO
 GYVENIMO VARTUS – **Irena Gasperavičiūtė** 21

SPAUDA RAŠĖ

- LIETUVOS ŽINIASKLAIDA 25

SKELBIMAI

Viršeliuose:

Punsko Kovo 11-osios licėjaus mokiniai ir direktorius Alyudas Nevulis su LR Prezidente Dalia Grybauskaitė (iš www.lrp.lt)
 Antano Baranausko paminklas minint jo 115-ąsias mirties meti-
 nes (Irenos Gasperavičiūtės nuotr.)

REDAKCIJOS ADRESAS:

16-515 Puńsk, ul. A. Mickiewicza 23
 tel./faks. 87 5161 416
 www.e-ausra.pl
 ausra@o2.pl

LEIDŽIA:

Lenkijos lietuvių draugija
 16-500 Sejny, ul. Wileńska 9
 tel./faks. 87 5162 125

Vyr. redaktorė – Irena Gasperavičiūtė
 Stilistė, korektorė – Birutė Burdinaitė-Ołow
 Techn. redaktorė – Aldona Jonušonytė

KORESPONDENTAI: Petras Maksimavičius,
 Eugenija Pakutkienė, Jurgita Stankauskaitė

Spausdino „Aušros“ leidyklos spaustuvė.

Numeris pasirašytas spaudai 2017-11-23.

Rankraščiai taisomi ir trumpinami redakcijos
 nuožiūra. Redakcijos nuomonė nebūtinai
 sutampa su autorių nuomone.

Lenkijos lietuvių draugijos sąskaita:

BS Sejny, ul. Powstańców Sejneńskich 1, 16-500 Sejny
 Nr. 23 93540007 0000 0000 0198 0002
 SWIFT / BIC kodas: POLU PL PR

RUCH S.A. vykdoma prenumerata

Spausdinto leidinio prenumeratą galima užsakyti
 tiesiogiai interneto tinklapyje www.prenumerata.
 ruch.com.pl. Kilus klausimų, prašom rašyti el. p.
 adresu prenumerata@ruch.com.pl arba skambinti
 „RUCH“ Klientų aptarnavimo centrui tel. 22 693
 70 00 arba 801 800 803 (darbo dienomis 7-17 val.).
 Skambučio kaina priklauso nuo operatoriaus.

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw
 Wewnętrznych i Administracji.

Ministerstwo
 Spraw Wewnętrznych
 i Administracji

Projektą iš dalies remia
 Spausdos, radijo ir tele-
 vizijos rėmimo fondas
 (26-27 psl.).

SPAUDOS,
 RADIO IR
 TELEVIZIJOS
 RĖMIMO
 FONDAS

Mieli skaitytojai!

IRENA GASPERAVIČIŪTĖ

Atėjus lapkričiui, atvėsus orams, dienoms pasidarius trumpesnėms, lyg sulėtėja gyvenimo tempas. Tačiau negalima būtų teigti, kad su gamta apmiršta ir bendruomenės gyvenimas. Anaiptol. Štai lapkričio 17–18 d. Seinų „Ziburio“ mokykloje buvo surengtos net dvi konferencijos. Viena – pagal Punsko Kovo 11-osios ir „Nemuno“ euroregiono Marijampolės biuro projektą „Ištakų beiškant“. Šis seminaras – tai didesnio projekto dalis. Apie jį plačiau rašysime kitame „Aušros“ numeryje. Kita konferencija, pavadinta „Išauskim tapatybę staklėmis ir daina“, surengta Lenkijos lietuvių etninės kultūros draugijos ir Baltų kultūros ir mokslo paramos fondo. Minėtas dvi dienas kiekvienas galėjo išgirsti tai, kas jam pasirodė įdomu, vertinga.

Beje, man pasisekė dar dalyvauti Vilniuje Seimo surengtoje konferencijoje, skirtoje Kalbos kultūros metams. Apie ją plačiau rašau šiame „Aušros“ numeryje. Joje teko išgirsti prof. T. Zgulkos (T. Zgółka) įdomią užuominą apie mūsų kraštą. Jis prisistatydamas sakė, kad kadaise dalyvavo Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto Kalbotyros institute įvedant lietuvių filologijos programą. Ir lyg tarp kita ko paminėjo, kad tuomet tokia programa nebūtų galėjusi atsirasti Balstogėje ar Seinuose. Akiivaizdu, kad jis turėjo omeny atmosferą, vyravusią šiame regione lietuvių atžvilgiu. Nuo 1988-ųjų, kada pirmieji studentai pradėjo lietuvių filologijos studijas Poznanėje, praėjo beveik 30 metų. Ar daug pasikeitė atmosfera šiame regione? Ar dabar įmanoma būtų įkurti Balstogėje ar Seinuose lietuvių filologiją? Klausimai pasilieka atviri. Bet vis dėlto skatina susimąstyti...

Šiame „Aušros“ numeryje daug straipsnių istorijos temomis. Pažinkime savo praeitį.

Kalbos kultūros metams besibaigiant

IRENA GASPERAVIČIŪTĖ

Einant į pabaigą Lietuvos Respublikos Seimo paskelbtiems Lietuvių kalbos kultūros metams lapkričio 10 d. Lietuvos Respublikos Seime vyko tarptautinė konferencija „Kalbos, kultūros ir švietimo politika: sąveika ir sankirtos“. Ją surengė Valstybinės lietuvių kalbos komisija, Seimo Švietimo ir mokslo komitetas, Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija. Buvo bandoma pažvelgti, kokią politiką kalbos atžvilgiu vykdo Lietuva ir kai kurios kitos Europos valstybės.

Sveikindama konferencijos svečius, LR kultūros viceministrė Gintautė Žemaitytė valstybinę kalbą palygino su parku, sakydama, jog norint, kad jis būtų gražus (nesvarbu, kokio stiliaus būtų: ar griežtai sutvarkytas, ar vos vos matomai žmogaus rankos paliestas), reikia jį prižiūrėti. Tokiai minčiai pritarė visi kalbėję svečiai iš kitų valstybių: tiek prof. Janina Kursitė-Pakulė (Janina Kursite-Pakule), Latvijos Respublikos Seimo narė, tiek Jean-Marie Sani, Prancūzijos ambasados Lietuvoje patarėjas kultūros ir bendradarbiavimo klausimais, Prancūzų instituto Lietuvoje direktorius, tiek prof. Tadeušas Zgulka (Tadeusz Zgółka), Lenkų kalbos tarybos prezidiumo narys, Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto profesorius.

Svečiai kalbėjo apie valstybių politiką kalbos atžvilgiu. Ir nors kiekvienos iš išvardintų valstybių kalbine situacija kita, visi vienareikšmiai pripažino, kad būtina viena standartizuota kalba, be to neapsieinama.

Žinoma, jai daro įtaką įvairūs veiksniai, ypač visuomenėje vykstantys procesai. Jei dauguma kalbos vartotojų per ilgesnį laiką pasirenka tam tikrą variantą, ilgainiui jis tampa norma. Poznanės universiteto profesorius T. Zgulka pasakojo, kad svarstoma kirčiavimą matematyka, fizyka, gramatyka įteisinti dėl visuotinai įsigalėjusio tarimo. Pateikė ir kitų pavyzdžių. Jo manymu, ilgainiui lenkiškieji nosiniai balsiai *q, ę* išnyks, nes juos mažai kas taria. Tačiau lenkų kalbos normos gana griežtos, ir prižiūrima, kad jų būtų paisoma. Tą darbą atlieka ir Lenkų kalbos taryba.

Prancūzijos atstovas kalbėdamas apie Kvebeką (Quebec) pabrėžė daugiakalbystės privalumus. Jis teigė, kad yra įrodyta, jog kelių kalbų vartojimas netrukdo mokytis, kaip buvo anksčiau manyta. Atvirkščiai – suaugę, kalbantys keliomis kalbomis, turi daugiau pranašumų.

Lietuvių ir latvių kalbų padėtis panaši, skirtingai nei kalbų Prancūzijoje ir Lenkijoje. Pastarosiose valstybėse anksčiau pradėta standartizuoti kalbas, jas vartoja nepalyginamai daugiau žmonių nei latvių ir lietuvių kalbas.

Įdomių faktų apie problemas Latvijoje pateikė prof. Janina Kursitė-Pakulė. Kartais po rūpinimosi nykstančia kalba skraiste gali slėptis provokacijos, kas, panašu, vyksta su latgalių kalba. Latgalos istorija visai kita nei likusios Latvijos dalies. Latgala 200 metų buvo atskirta, ji priklausė Abiejų Tautų Respublikai. Vėliau carinei Rusijai. Latgaliai

Iš dešinės: VLKK pirmininkė Daiva Vaišnienė, Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja Rita Miliūnaitė, rašytoja Renata Šerelytė, vertėja Daiva Daugirdienė

patyrė ir rusifikaciją, ir polonizaciją, o nuo 1865 iki 1904 m. buvo uždrausta spausdinti lotyniškais rašmenimis. Taigi patyrė tam tikrų raidos sutrikimų. Šiuo metu stengiamasi puoselėti latgalių kalbą, ja kuriama poezija, proza. Tačiau Latgalos gyventojai pareikalavo, kad šia kalba visoje Latvijoje galima būtų gauti informaciją valstybinėse įstaigose. Kitaip sakant, prilyginti ją valstybinei kalbai. Tokie procesai ne vienija, o gali vesti separatizmo link. Kaip žinia, dauguma Latgalos gyventojų – rusų tautybės. Buvo atliktas tyrimas, ar rusų kalbai turi būti suteiktas antrosios valstybinės kalbos statusas. 56 proc. Latgalos gyventojų atsakė „taip“.

Žinoma, latgalių kalba turi būti išsaugota, tiriama, remiama, ji turi vystytis. Tik klausimas, ar vienodai kaip valstybinė kalba. Ir ar nesiekiamo sudaryti precedento, kad Latvijoje būtų ne viena valstybinė kalba.

Kitos latvių kalbos problemos pasirodė esančios panašios, kaip ir Lietuvoje lietuvių kalbos. Tai visų pirma valstybės institucijų per mažas dėmesys kalbai. „Nors latvistika yra tarp valstybės prioritetų sąrašuose, tačiau tai neatsispindi tikrovėje.

Latvistika per mažai finansuojama. Filologų mažėja. Fundamentaliems mokslams nereikia valstybės, jų finansavimą gali užtikrinti kitos turtingesnės šalys. O jei latvių ir lietuvių kalbai nebus pakankamos paramos, mes savo rankomis jas sunaikinsim“, – sakė profesorė Janina Kursitė-Pakulė. Anot jos, Latvijos politika kalbos atžvilgiu nėra principinga: žingsnis pirmyn, du atgal.

Antroji konferencijos dalis buvo skirta lietuvių kalbos problemoms. Valstybinės kalbos komisijos pirmininkė Daiva Vaišnienė atkreipė dėmesį, kad šiuo metu moksliniams darbuotojams, spausdinantiems savo straipsnius užsienio kalba, skiriamas didesnis balų koeficientas nei spausdinant lietuviškuose mokslo leidiniuose. Tai diskriminacinė nuostata.

Labai įdomus buvo Lietuvių kalbos instituto vyriausiosios mokslo darbuotojos Ritos Miliūnaitės pranešimas „Ar požiūris į kalbą reiškia požiūrį į valstybę“. Jos manymu, reikia imtis realių sprendimų, kurie mūsų kalbą stiprintų:

- ugdyti nuostatą, kad mūsų kalba stipri ir gyvybinga, o ne susigūžusi savyje nuo grėsmių;

- atnaujinti kalbą reguliuojančių įstatymų bazę;
- įgyvendinti lituanistikos prioritetą;
- racionalizuoti švietimo sistemą, kuri ugdytų kalbos vertybines nuostatas ir realius kalbos vartojimo įgūdžius;
- stiprinti valstybinių kalbos institucijų ryšį su visuomene.

Beje, neseniai IZINIOS.lt publikuotas Ritos Miliūnaitės straipsnis šia tema: <http://Izinios.lt/Izinios/Komentarai/ar-poziu-ris-i-kalba-reiskia-poziu-ri-i-valstybe-/254303/>. Rekomenduoju paskaityti.

Doc. dr. Zita Nauckūnaitė, Ugdymo plėtotės centro Kalbų ir meninio ugdymo poskyrio vedėja, Lietuvos edukologijos universiteto docentė, kalbėjo apie sisteminio lietuvių kalbos mokymo sugrąžinimą į mokyklas. Per pastaruosius keliolika metų kalbos buvo mokoma komunikaciniu metodu, tačiau pasirodo, jog tai nepasiteisino. Tyrimai rodo, kad dabartinių Lietuvos moksleivių raštingumas prastas. Vis dėlto buvo padaryta klaida – gerai išmokti kalbą įmanoma tik suvokus visą kalbos sistemą.

Rašytoja Renata Šerelytė bandė atsakyti į klausimą, ar kalbos normos riboja kūrėją. Jos išvada vienareikšmė – ne! Gerai mokant ir jaučiant kalbą, nustatytos normos netrukdo.

Ši konferencija, mano supratimu, tai dar vienas balsas šiuo metu Lietuvoje vykstančioje diskusijoje tarp kalbinių liberalų (ryškiausi šalininkai Loreta Vaicekauskienė ir Mantas Adomėnas), siūlančių atsakyti norminimų, ribojimų (mat kalba – gyvas organizmas, ir tik kalbos vartotojai sprendžia, kaip kalbėti), ir labiau konservatyvių, manančiųjų, kad vis dėlto kalbą kaip minėtą parką reikia prižiūrėti ir puoselėti. Tai daugiau tradicinis požiūris.

Kaip nepasiduoti audrai

JURGITA STANKAUSKAITĖ

Jau kelerius metus Lietuvoje nuolat kalbama apie migraciją, lietuvių skaičiaus mažėjimo problemą. Visiems aišku, dėl kokių priežasčių gimtąjį kraštą palieka įvairaus amžiaus žmonės. Laikui bėgant migraciją pakeičia emigracija, tačiau šiandien nesvetima Lietuvai taip pat imigracijos sąvoka. Svetur ragaujama duona ima ir apkarsta, o svajonių šalis nustoja būti ta vieta, kurioje buvo norima sulaukti senatvės. Vieną dieną kad ir maža išvykusių lietuvių dalis nusprendžia atsiprašyti tėvynę. Sugrįžta namo naujam gyvenimui po gimtuoju dangumi.

Mums, Lenkijos lietuviams, gali atrodyti, kad Lietuvos gyventojų migracija mūsų neliečia, todėl neverta apie ją kalbėti ir kišti nosį ne

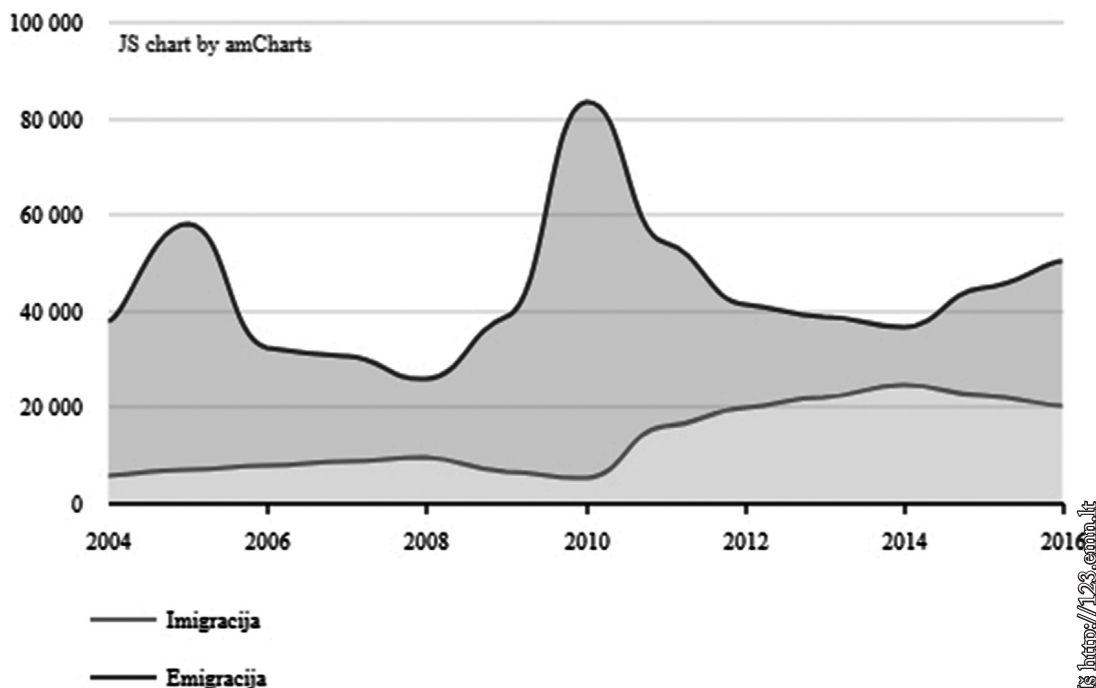
į savo reikalus. Tikriausiai abejingiausi imtų ir pasakytų, kad turime pakankamai savų bėdų, kurias ne visada pavyksta sėkmingai išspręsti, tad kam rūpintis tuo, ko negalime pakeisti. Galbūt fiziškai nieko negalėtume padaryti, bet galima kalbėti ir diskutuoti, turėti savo nuomonę, ja dalintis. Juk visi pasaulio pokyčiai ir sprendimai priimami pirmiausiai žodžiu.

Migracija turi įtakos visiems Lietuvos gyventojams, o tarp jų yra Punsko, Seinų ir Suvalkų kraštiečių, nusprendusių gyvenimą kurti tėvynėje. Dalis vyksta į Lietuvą tik mokintis, bet kita dalis apsisprendžia joje pasilikti ir ieškoti ateities. Apie pastaruosius neretai kalbame kaip apie sėkmingai įsitvirtinusiųs

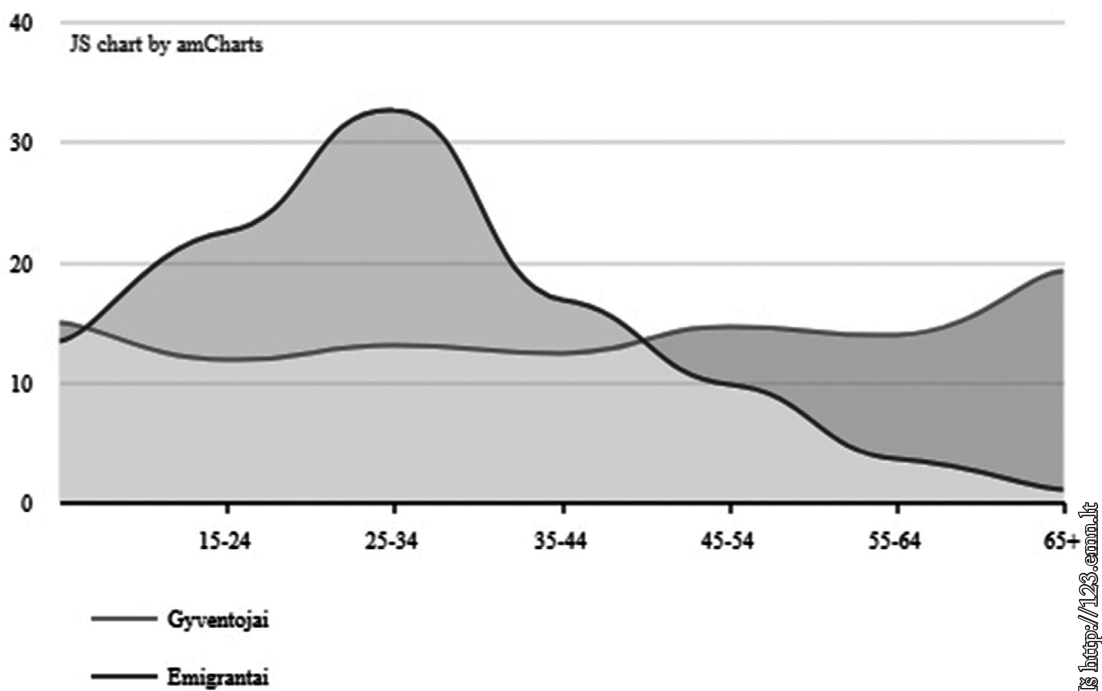
mūsiškius. Teko pastebėti, kad jiems niekur nereikia važiuoti, kad „pragyventų ir oriai gyventų“. Nereikia, nenori, nemato reikalo, o gal tiesiog moka ieškoti išeities iš padėties? Kaip jie žvelgia į migracijos, emigracijos arba imigracijos problemą? Reikėjo ne su vienu pasikalbėti. Pokalbis paprastai prasidėdavo sveiku juoku. Mat jiems dažnai tenka atsakinėti į tokius klausimus. Ir nė vienas nemato gyvenimo gimtosios kalbos šalyje lyg kokios baudos už... Būtent! Čia jokia bauda. Tai laisvas pasirinkimas, kurio nesigailima. Priešingai – džiaugiamasi.

Visi pašnekovai pritardavo, kad gyventojų skaičiaus mažėjimas yra rimta problema, bet kažin ar taip sunku gyventi Lietuvoje, kaip nu-

olat kalbama. Žinoma, reikia pabrėžti, kad *mūsiškių* situacija yra šiek tiek kitokia. Nekalbant apie išsilavinimo lygį, jiems nesunku rasti perspektyvų ir neblogai apmokamą darbą vien dėl lenkų kalbos mokėjimo. „Pažiūrėk, vos ne kiekvienas dirbame darbą, kuriame privalomas lenkų kalbos mokėjimas“, – jie sako. Iš karto peršasi klausimas: o kur kitos kalbos, ypač anglų, kuri griauna visus barjerus? Pašnekovai pritaria, kad bet kokios papildomos kalbos mokėjimas yra privalumas. Tačiau šiandien į Lietuvos

Emigracijos ir imigracijos srautai

Emigrantai pagal amžių 2016 m.

rinką braunasi lenkiškos įmonės su puikiais pasiūlymais, o vienas paprasčiausių, lengviausių ir efektyviausių būdų patekti į kitą valstybę ir joje vystytis – tai turėti savo komandoje minėtų šalių kalbą mokančius atstovus. Vis dėlto tai nereiškia, kad nėra kitų darbų, kur visiškai nereikalinga lenkų kalba. Yra kitų puikių darbų, bet trūksta norinčiųjų į juos patekti. Tačiau tai atskira ir sudėtinga tema.

Vienas iš pašnekovų teigia, kad Lietuvoje paprasčiausia būtų gyventi be televizoriaus arba bent be televizijos laidų ir žinių, kuriose labai dažnai kalbama apie sunkią žmonių dalią tėvynėje. Be to, žymiai lengviau kas dieną keltis į darbą, kai iš gyvenimo semiamasi vien malonių dalykų, o ne svetimų bėdų. Nereikia lįsti į svetimas kišenes ir lyginti savo atlyginimo dydžio su kitoje gatvės pusėje dirbančio sėkmės vaiko pinigine. Visada bus taip, kad vienas uždirbs daugiau, o kitas mažiau. Neverta dėl to kvaršinti sau galvos. O tuo labiau nevertėtų lygintis prie užsienyje gyvenančių draugų, nes „taip, kai kur užsienyje tau nereikia rūpintis, ar

užteks atlyginimo iki mėnesio pabaigos, ar nereikėtų iš pradžių pataupyti, o tik į mėnesio galą atleisti diržą, ten nereikia galvoti, ar šiemet pavyks paatostogauti užsienyje“. *Mūsiškiam* yra tekę dirbti tokius darbus, kur apie papildomų finansų reikalaujančias pramogas galima buvo tik pasvajoti. Būdavo taip, kad noras praleisti vakarą restorane baigdavosi romantiška vakariene nuomojamo buto virtuvėje. Bet ir čia galima įžvelgti teigiamų dalykų. Pašnekovai rasdavo kitų būdų, kaip žymiai naudingiau ir sveikiau nei pripūtus pilvus praleisti nepakartojamus laisvadienius. Tereikia pasižvalgyti aplink, kur netrūksta nemokamų kultūros renginių, koncertų po atviru dangumi, didmiesčio poilsio vietų, vingiuojančių dviračio takų, vedančių į pačias gražiausias užmiesčio gamtos erdves. O grįžtant trumpam prie restoranų – pašnekovai stebisi, kad neva Lietuvoje gyventi sunku, nėra pinigų, žmonės negali pramogauti, bet miesto restoranai vis tiek pilnutėliai. Būna dienų (net ir savaitės vidury), kad laisvo staliuko laukiama prie

restorano durų.

Pašnekovai atvirauja, kad viena populiariausių lietuvių pramogų – apsipirkti Lenkijos prekybos centruose. *Mūsiškiai* taip pat mėliau išleidžia pinigus maistui savam krašte, tačiau tenka apsipirkti ir įvairiose Lietuvos parduotuvėse. Jiems tai normalu ir kasdieniška. Kainų skirtumai akivaizdūs, tačiau nei vienas nežada badauti vien dėl to, kad pasibaigė „Boružėje“ („Biedronka“) pirkti makaronai. Dalis pašnekovų sako, kad niekada neskaičiuoja, kiek ir kam išleidžia. Čia

galioja taisyklė: reikia, tai perki, tad šiems kartais pramogoms pritrūksta, tačiau kitą mėnesį atsisako geresnio šokolado, kad galėtų kitur išleisti pinigus. Kita dalis atvirauja, kad renka mokėjimų kvitukus ir analizuoja visas išlaidas. Tokiu būdu sutaupoma ne tik pramogoms Lietuvoje, bet ir atostogoms užsienyje. Pastarieji įrodo, jog įmanoma valdyti piniginę taip, kad būtų galima protingai apsipirkti ir pamatyti pasaulį gyvenant ir dirbant Lietuvoje.

Šios dvi pašnekovų grupės yra puikus pavyzdys, kad žmonės esą labai skirtingų charakterių, įvairiai žvelgia į finansų tvarkymą, tačiau nei vieni, nei kiti nesiskundžia priimtu sprendimu gyventi tėvynėje. Anot jų, viskas priklauso nuo asmenybės. Jeigu tik ko nors norima, viską galima pasiekti. Tačiau yra viena svarbi sąlyga – reikia nepasiduoti audrų bangoms. Geriausia vadovautis savo protu ir siekais, o ne pasiduoti blogos energijos lavinai.

Žinių konkursas „Šv. Kazimieras – lietuvių jaunimo globėjas“

EUGENIJA PAKUTKIENĖ

Spalio 27 d. Šv. Kazimiero draugijos valdyba (žinių konkurso sumanytoja ir vykdytoja) su pirmininku Algirdu Vektoriumi Seinų „Lietuvių namuose“ suorganizavo žinių apie vienintelį Lietuvos šventąjį – Kazimierą konkursą. Jame dalyvauti iš anksto pakviesti aplinkinių mokyklų moksleiviai ir mokytojai.

Poetė, Alytaus literatų klubo pirmininkė, buvusi Punios vidurinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Emilija Krušienė paskaitė savo eilėraštį apie šv. Kazimierą. Lietuvių šv. Kazimiero draugijos pirmininkas pasveikino susirinkusius mokytojus, mokinius. Lietuvos Respublikos konsulato Seinuose vadovas Vaclav Stankevič, pasveikinęs moksleivius, mokytojus bei konkurso organizatorius, pabrėžė neeilinį jaunimo susidomėjimą.

Konkurse dalyvavo 32 mokiniai iš Seinų lietuvių „Žiburio“ mokyklos, Vidugirių pagrindinės mokyklos, Punsko Dariaus ir Girėno gimnazijos. Vertinimo komisijoje dirbo trys mokytojos: Nastutė Sidarienė, Terešė Uzdilaitė ir Rūta Burdinaitė.

Pagal anksčiau mokykloms pateiktą reglamentą konkursas vyko dviem lygmenimis (pagrindinių mokyklų ir gimnazijų) bei dviem etapais: raštu ir žodžiu. Visi dalyviai parašė testą. Komisija patikrino atsakymus raštu ir atrinko 7 geriausiai parašiusius pagrindinių mokyklų ir 7 gimnazijų mokinius. Surinkusieji daugiausia taškų atsakinėjo žodžiu į du ištrauktus klausimus. Susumavus testo ir atsakymų žodžiu taškus paaiškėjo laimėtojai.

Pagrindinių mokyklų grupėje laimėjo: I vietą – Diana Petruškevičiūtė, II – Onutė Karaneckaitė, III – Lilija Balulytė. Gimnazijų grupėje daugiausia taškų surinko ir laimėjo: I vietą – Loreta Uzdilaitė, II – Ieva Kalinauskaitė, III – Jovita Sakalauskaitė.

Kai vertinimo komisija tikrino ir vertino testus, mokinius savais pasakojimais sudomino viešnios iš Lietuvos. Dr. Lionė Lapinskienė papasakojo apie Seinų kunigą, surengusį Seinuose kalbininkų susitikimą, J. Laukaitį. O Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos Algirdo Volungevičiaus vardo kraštotyros muziejaus mokytoja konsultantė Laima Žukauskaitė kalbėjo

apie šio muziejaus naujas veiklos formas, paragino apsilankyti.

Lietuvių šv. Kazimiero draugijos pirmininkas laimėtojams įteikė dovanėles ir diplomus, dalyviams – padėkos raštus, paveikslėlius, knygas. Visiems padėjo už dalyvavimą, ragino ir ateityje dalyvauti.

Kuklias atminimo dovanėles komisijai skyrė LR konsulas Seinuose. Šv. Kazimiero draugijos pirmininkas padėjo mokytojoms už mokinių paruošimą, konkurso organizavimą ir įteikė gėlių.

Žinių apie šv. Kazimierą konkurso rėmėja – Lenkijos vidaus reikalų ir administracijos ministerija bei LR užsienio reikalų ministerijos Užsienio lietuvių departamentas. Dėkojame.

Lauretės su Šv. Kazimiero draugijos pirmininku A. Vektoriumi

Kaip išsipildo svajonės

IRENA GASPERAVIČIŪTĖ

Nebeprisimenu, kelintais metais Rūta Burdinaitė papasakojo, kad jos svajonė – pastatyti Kazio Binkio „Atžalyną“, kur vaidintų mokiniai ir mokytojai, gal dar ir tėvai. Ir štai lapkričio 13-ąją Punsko Kovo 11-osios lietuvių licejaus dramos būrelio vadovė Rūta pakvietė Punsko mokyklą ir Seinų lietuvių „Žiburio“ mokinius į spektaklį. Jo premjera vyko vasarą per Klojimo teatrų festivalį Punske. Scenoje vadovė sakė: „Tai mano svajonės rezultatas. Nors ją įgyvendinti užtruko daugybę metų, bet štai scenoje matysite mokinius, vaidinančius kartu su mokytojais ir mokyklos absolventais. Kadangi vaidintojų 26, ir visi esame iš skirtingų vietų, aplinkų, per repeticijas nei karto nepasisėkė susirinkti visiems kartu. Bet šiandieną esame.“

Scenoje išvydome Keraičių šeimą: dėdę (Petras Bobinas) ir dėdienę (Darija Vyšniauskienė). Ponia

Keraitienė – tipiška miesčionė, pakėšusi savo vyrą kaimietį po padu ir besirūpinanti tik tuo, kaip aplinkiniams padaryti išpūdį.

Smagi buvo ir mokinių scena, kai jie laukia ateinančio mokytojo ir pagaliau sužino, kad klasėje jų auklėtoju dingio 100 litų. Puikus personažas auklėtojas Tijūnas (Jurgis Paransevičius), mokytojas idealistas, tikintis savo auklėtiniais ir nuoširdžiai jais besirūpinantis.

Gražiai atskleista Petro, našlaičio, Keraičių auklėtinio (Matas Čėpla), draugystė su neturtingu „šiaučiu“ sūnumi Jasiumi (Raimundas Venslauskas). Jų ryšio nesugriovė net nesupratimas dėl auklėtojo dingusių pinigų. (Petras, nuogaustaudamas, kad Jasius bus apkaltintas vagyste, o tai sugriautų jo svajonę tapti lakūnu, prisiima kaltę.)

Išraiškinga scena mokytojų kambaryje, kur mokytojus vaidina tikri mokytojai. Per trumpą sceną režisierė

puikiai atskleidžia paskirų personažų vertybes, kuriomis jie vadovaujasi ne tik darbe, bet ir gyvenime.

Spektaklyje dėdė Žiogas tampa Žiogiene (Irena Sinkevičienė). Taigi pas siuvėją tetą Žiogienę prisipažinęs pavogęs pinigus ir iš Keraičių namų išvarytas Petras apsistoja gyventi ir dirbti. Žinoma, viskas baigiasi laimingai, dingę pinigai, pasirodo, pro suplyšusį pamušalą įkritę į paltą. Petras tampa didvyriu, jis sugražinamas į mokyklą. Aišku, Keraitienė prisiima sau nuopelnus. Atseit ji taip puikiai išauklėjusi giminaitį, kuris „nei peilio, nei šakutės nemokėjęs laikyti“.

Spektakliui prideda žavesio kai kurių sąvokų ar situacijų suaktualinimas. Tokiu būdu atsiskleidžia režisierės subtilus humoro jausmas.

Belieka pasveikinti režisierę ir visus artistus atlikus gražų darbą. Keista ta Rutos svajonė, bet smagi mums visiems.

„Atžalyno“ scena. Centre ponia Keraitienė (Darija Vyšniauskienė), kairiau ponia Pliauskienė (Danutė Vitkauskienė), fone gimnazistai

Irenos Gasperavičiūtės nuotr.

1902 m. Suvalkų gubernijos žandarų valdybos politinė apžvalga

ALGIMANTAS KATILIUS

Žurnalo „Aušra“ puslapiuose jau buvo spausdinta 1892 m. Suvalkų gubernijos žandarų valdybos politinė apžvalga. Šį kartą pateikiame 1902-ųjų apžvalgą. Dešimties metų skirtumas leis palyginti, kokių pasikeitimų įvyko visuomenės gyvenime, ir pamatyti caro valdininkų vieno ar kito reiškinio vertinimus. Apžvalgos originalas saugomas Maskvoje, Rusijos Federacijos valstybiniame archyve (GARF).

Savo apžvalgą Suvalkų gubernijos žandarų valdybos viršininkas pradėjo nuo lietuvių pasipriešinimo lietuviškos spaudos lotyniškais raidėmis draudimui, ko dar nebuvę 1892 m. apžvalgoje. Anot apžvalgos autoriaus, šis pasipriešinimas pasireiškė tokiais formomis: 1. Kai kuriose pradžios mokyklose sumažėjo lietuvių tautybės vaikų dėl to, kad mokoma iš rusų kalba parašytų vadovėlių. 2. Lietuviai ir ypač inteligentai kaip savo šnekamąją kalbą labiau pradėjo vartoti lietuvių kalbą vietoje rusų ir lenkų kalbų. 3. Pasirodė įvairių paskvilių ir pranešimų apie atsakingus asmenis, siekiant juos diskredituoti gyventojų akyse. 4. Masiškai gabenami įvairūs nusikaltėliški leidiniai. Iš platinamų atsišaukimų galima paminėti tokius: „Vyrai skaitykite ir kitiems duokite“, „Kas turi ausis teklauso“, „Paskaitęs duok kitiems. Ginsime savo kūdikius ir tikėjimą“, „Kaip augina lietuvius gimnazijoje“, „Tėvynė pagalbos šaukias“, „Ne apleiskime savo vaikų“, „Broliai ir

sesers!“, „Broliai lietuviai!“ ir kt. Šie atsišaukimai savo turiniu klaidina gyventojus. Pirmiausia tai, jog juose pasisakoma už būtinybę masiškai teikti prašymus aukštiesiems valdžios pareigūnams ir įstaigoms, kad būtų jiems dovanota spauda lotyniškais raidėmis. Taip pat raginama, kad vaikai nustotų lankyti pradžios mokyklas iki to laiko, kol bus įvestas mokymas iš lietuviškų knygų, išspausdintų lotynišku raidynu. Vaikų mokymo programa rekomenduojama sudaryti pagal Vilniaus vyskupo Stepono Aleksandro Zvierovičiaus 1902 m. vasario 12 d. aplinkraščių, kuriame draudžiama katalikų tikybos vaikams lankyti cerkvinės pradžios mokyklas. Be to, šiuose atsišaukimuose rekomenduojama skaityti ir platinti užsienyje spausdintus lietuviškus leidinius, steigti slaptas draugijas ir ratelius, sudaryti kasas teikti pagalbą politiniams veikėjams. Apžvalgos autorius teigia, kad atsišaukimai su reikalavimu steigti specialias lietuviškas mokyklas su mokytojais lietuviais katalikais ir kur mokoma būtų iš lietuviškų knygų, išspausdintų lotynišku raidynu, pirmą kartą pasirodė 1902 m.

Masiškai gabenami lietuviški leidiniai: kalendoriai, maldaknygės, elementoriai, brošiūros, knygos ir žurnalai įvairių pavadinimų su kenksmingu turiniu. Iš tokių leidinių galima paminėti „Varpą“, „Ūkininką“, „Tėvynės sargą“, kuriuose, be jau minėtų atsišaukimuose skelbtų idėjų, yra socialdemokratinių idėjų,

o neretai ir revoliucinių minčių. Minėti leidiniai daugiausia spausdinami Tilžės mieste. Be to, sustiprėjusi lietuvių emigracija į Ameriką sukūrė tenai savo spaudos organus. 1902 m. nelegalios spaudos sulaukymas buvo gausnis palyginti su kitais metais. Tokie rezultatai tiesiogiai susiję su Varšuvos generalgubernatoriaus pavaduotojo policijos reikalams 1902 m. vasario 8 d. nurodymu veikti pasienio sargybiniams ir muitininkams, kad už sulaukytas siuntas su politine kontrabanda su nešėju bus mokama žemesniesiems pareigūnams 25 rubliai ir 10 rublių už sulaukymą be nešėjo. Pranešimo autorius lietuvių gyventojų politinius nusižengimus suskirstė į tokias kategorijas: gabenimas, laikymas ir platinimas nusikalstamos literatūros, nusikalstamų draugijų sudarymas. 1902 m. Suvalkų gubernijoje pradėtos 23 bylos. Tokios bylos išskirtinai buvo susijusios su vadinamojo lietuvių judėjimo asmenimis. Daugiausia buvo keliamos dėl nelegalios literatūros antplūdžio, kuris be pertraukos tęsėsi nuo lietuviškos spaudos lotynišku raidynu uždraudimo. Tai patvirtina „Sietyno“ draugijos egzistavimas ir dabar vykdomas draugijos „Sietyno žvaigždynas“ (Созвездие Плеяды) tyrimas. Ši draugija gali pasitarnauti kaip patvirtinimas aplinkybės, kad tarp lietuvių vis labiau įsigali propaganda ir nusikalstamos literatūros rekomenduojama programa įgauna praktiškesnę pritaikymą. Tokiai kenksmingai kryptčiai

tarp lietuvių gyventojų, be abejo – nės, įtaką turi veikėjai, kurie, atlikę bausmę, sugrįžta į savo ankstesnę gyvenimo vietą. Tokie asmenys turi patirties propagandos srityje ir būrelių bei draugijų kūrime.

Savo ataskaitoje žandarų vadas parodo ir keistokas tendencijas, paremtas nelegalia lietuviška spauda. Kiek pasikeitė lietuvių požiūris į spaudos draudimą, liudija vienas 1899 m. laikraščio „Ūkininkas“ numeris, kur kalbama, kad dėl savo agitacinių tikslų tikimasi greitu laiku atsisakyti reikalavimo lotyniško raidyno, kurio leidimas galėtų šaldančiai paveikti tolimesnę propagandą. „Varpo“ 1902 m. 7 nr., pasisakant apie vyriausybės ketinimus leisti spaudą, raginami gyventojai neprašyti jos, bet rekomenduojama atkalbinėti visur, kur tik tokių užmanymų išskyla. Straipsnio autorius netgi teigia, kad spaudos draudimas visada gyventojus laikys priešiškus valdžios atžvilgiu ir jis turi būti jaučiamas kaip viena iš pačių didžiausių vyriausybės neteisybių. Apžvalgos autoriui dėl tokių atvirų anksčiau paminėtų žurnalų samprotavimų kilo klausimas, kokį vaidmenį suvaidintų dabar gautas spaudos leidimas. Pasamprotavęs priėjo išvadą, kad spaudos draudimo panaikinimas išeitų į gera. Priimdami už pagrindą žemdirbio lietuvių charakterį ir buitį bei susirūpinimą ūkio tvarkymu, galime teigti, kad dauguma gyventojų, gavę savo maldaknyges, kalendorius ir elementorius, liktų svetimi kenksmingų idėjų priėmimui, kurias plati na nelegali lietuviška spauda.

Mirusio Romos katalikų vyskupo Antano Baranausko asmenyje litvomanai prarado vieną uoliausių lietuviškos spaudos gynėjų. Vyskupas savo pastabose apie lietuvių kalbą ir žodyną (išspausdinta Imperatoriškosios mokslo akademijos 1898 m.) išsakė mintį, kad spaudos lotyniškėmis raidėmis leidimas atkurtų teisėtą vadovavimą lietuvių

tautos švietimui, pabaigtų kontrabandą ir apsaugotų lietuvius nuo skaitymo kenksmingų veikalų religiniu ir pilietiniu atžvilgiu. Be to, lietuvių tauta, būdama dėkinga iki sielos gelmių savo Monarchui už valstiečių reikalų sutvarkymą, sudariusį jiems palankias sąlygas pilietinio gyvenimo, liks nepajudinamai ištikima sostui ir pasitikės centrine valdžia, iš kurios lauks savo gentinių (tautinių) ir religinių teisių saugojimo. Apžvalgos autorius pažymi, kad buvęs vyskupas, kaip lietuvis, galėjo išdėstyti savo optimistines pažiūras, tačiau kažin ar jos buvo nuširdūs jo įsitikinimai. Mat kai buvo spausdinamos jo pastabos, niekuo nepasireiškė tarp lietuvių gyventojų atsidavimas ir ištikimybė sostui bei dėkingumas už valstiečių reikalų sutvarkymą. Priešingai – visur buvo aptinkamas tik paslėptas nepritarimas vyriausybės priemonėms. Taip pat pasireiškė ryškus pasipriešinimas valsčių sueigose tokiu svarbiu reikalu, kaip antai naujų mokyklų steigimas.

Kalbėdamas apie partijas, apžvalgos autorius teigė, kad, susipažinęs su 1902 m. lietuvių užsienio literatūra, nemato kokio nors pagerėjimo. Partijas suskirstė į šias grupes: tautininkų (nacionalinę), socialdemokratų ir klerikalų. Anot laikraščio „Vienybė lietuvininkų“ (1900 m. 25 nr.), šios partijos turi savo laikraščius, leidinius. Pirmoji iš jų radikaliai demokratinė, rūpinasi įtaigoti valstiečius įvairiais neteisėtais reikalavimais: lietuvių spaudos grąžinimo, lietuvių kalbos įvedimo mokyklose ir teismuose, skelbia būtinybę lietuviams naudotis politine laisve dėl tolimesnio tautos kultūros augimo. Socialdemokratų partija aktyviai dalyvauja darbininkų judėjime. Žandarų vadovas pripažįsta, kad jam patikėtoje gubernijoje, nesant išvystytos pramonės, socialdemokratų partijos veiklos padarinių nepastebėta. Klerikalinė partija laikosi panašių

pozicijų kaip tautininkų, tik visus anksčiau minėtus klausimus dvasininkai sieja su religiniais klausimais ir su neva egzistuojančiu katalikų tikėjimo persekiojimu. Žurnalą „Tėvynės sargas“ palaiko kunigai lietuvių, kilę iš liaudies.

Lietuvių požiūris į lenkus krypsta ne į šių tautų susivienijimą. „Ūkininko“ laikraštyje (1902 m. 7 nr.) išspausdintas eilėraštis, kuriame apverkiama sunki lenkų skriaudžiamos Lietuvos padėtis.

Lenkai taip pat sudaro nemažą gyventojų grupę. Per aptariamąjį laikotarpį nepastebėta kokių nors permainingų požiūryje į rusų vyriausybę. Dvarininkai, dvasininkai ir valstiečiai nesudaro tos kompaktiškos masės, pagal kurią būtų galima padaryti bendrą išvadą ir charakterizuoti bendrą politinį nusistatymą. Valstiečiai dėl nuolankumo kunigams ir servitutinių santykių su dvarininkais neįgavo kokios nors naujos krypties ir dėl to laukti iš jų kokių nors kenksmingų veiksmų nėra tikėtina.

Lenkų inteligentiją sudarančios klasės: dvarininkai, šlėkta ir dalinai valdininkija, mažai ką turi bendro. Stambūs savininkai ginčijasi su šlėkta ir valdininkija dėl nacionalinių prietarų ir nesudaro vyriausybei rimto pavojaus. Tačiau jie nesudaro ir tokio sluoksnio, kuris galėtų vaisingai pasitarnauti vyriausybės poreikiams. Romos katalikų dvasininkai, atsižvelgiant į jų politinę praeitį ir kraštutinį atsargumą, turi būti pripažinti vienu iš rimčiausių elementų, pajėgių suaktyvinti bet kokį politinį judėjimą, dėl to reikalauja reikiamo dėmesio. Toliau išvardijami vienaip ar kitaip nusižengę katalikų dvasininkai.

Žydai, kaip išimtinai komercinė liaudis, nesudaro politinės vienybės ir kiekvieną akimirką stengiasi išreikšti atsidavimą vyriausybei. Gyvendami pasienio vietovėje, jie užsiima ypatingai pelninga kontrabanda.

Nepaisant visų priemonių prieš kontrabandininkus ir sienos sargybos stiprinimo, ir toliau plečiasi įvairūs kontrabandinių prekių pristatymo būdai. Be to, suorganizuota su užsienio agentais visa gauja, kuri užsiima asmenų, norinčių dėl įvairių priežasčių palikti tėvynę, pervedimu per sieną. Dėl to, kad Suvalkų gubernija yra svarbiausias emigracijos punktas, apžvalgos autorius nori smulkiau išdėstyti šį reikalą. Emigrantų partijos formuojamos daugiausia užsienio emigracinių kontorų iš artimiausių gubernijų gyventojų ir dažniausiai siunčiamos į Kybartų *posadą*, Virbalio geležinkelio stotį, kur specialiai jiems įrengtos nakvynės prieglaudos. Slapta perėjus į užsienį, Prūsijos pusėje jų laukia kompanijų agentai, kur reikalai jau tvarkomi atvirai. Tokios kontoros taip pat yra kituose gubernijos pasienio punktuose, bet mažesnės. Bendras emigrantų skaičius didelis – ne viena dešimtis tūkstančių. Svarbiausiu agentu Virbalyje laikomas gyvenantis Kybartų *posadoje* Fingelis Braunšteinas. Toliau išvardijami artimiausi jo bendradarbiai.

Tarp žydų darbininkų (proletariato) pastebima kova su kapitalu, streikų rengimas ir apskritai kova už žydų buitį pagerinimą. Tokią kryptį, be abejo, lemia susipažinimas su socialine spauda. Suvalkų gubernijoje toks judėjimas išryškėjo 1901 m. Vilkaviškyje tarp šerių pramonės darbininkų.

Tarp Suvalkų gubernijos vidurinių mokyklų mokinių jokių kenksmingų politinio veikimo apraiškų aptariamuoju laikotarpiu nepastebėta. Tik du Marijampolės gimnazijos 8 klasės mokiniai Alseika ir Grigaitis figūruoja dabar nagrinėjamoje lietuvių draugijos Marijampolėje byloje. Jie neva savarankiškai platinę lietuviškus spaudinius, nors kaltinimų dėl spaudos platinimo nenustatyta. Tačiau iš susirašinėjimo su Varšuvos universiteto studentu žydu Ichaku

galima spręsti, kad jie pritaria liberalinėms ir iš dalies socialinės prigimties idėjoms.

Marijampolės gimnazijos mokytojai moraliniu požiūriu nepasirodė tokie, kaip reikalautų jų padėtis. Mokytojo Milenskiego bute įvyko ginčas, vėliau muštynės tarp mokytojų Kozlovskio ir Teodorovičiaus bei klasės auklėtojo padėjėjo Jemelijanovo. Varšuvos mokytojų apygardos globėjas pasiuntė ypatingą pasiuntinį iširti šį įvykį. Tyrimo rezultatas buvo tas, kad kaltininkai ir gimnazijos inspektorius perkelti kitur.

Sužinoti apie Seinų kunigų seminarijos vidaus padėtį dėl šios mokyklos uždarumo neįmanoma.

Rimtų neramumų tarp valstiečių nebuvo. Gelgaidiško dvare valstiečiai naudojami servitutais. Pastaruoju metu valstiečių ir dvaro savininkų santykiai smarkiai pablogėjo dėl servitutų naudojimo dvaro miškuose. Nors vietos valdžios atstovai ne kartą aiškino valstiečiams, kad jų pretenzijos neteisėtos, tačiau šios priemonės nepadėjo.

Fabrikų ir įmonių pramonė Suvalkų gubernijoje visiškai nežymi, dėl to darbininkų negausu. Tai vien žydai, kurie pasižymi neramiu

charakteriu. Dėl tos aplinkybės, kad darbai fabrikuose nesudėtingi, darbininkų rengiami streikai nedaro didelės žalos pramonei. Mat darbininkų kontingentas dėl savo mažumo bet kada gali būti papildytas. Per ataskaitinius metus jokių streikų nebuvo, vien tik nesusipratimų tarp darbininkų ir fabrikantų.

Viešų paskaitų ir skaitymų nebuvę, išskyrus vieną atvejį gruodžio mėnesį, kai žinomas keliautojas M. A. Bernovas karinės ir mokyklų vyresnybės kvietimu Suvalkų visuomeniniame susirinkime ir gimnazijose skaitė paskaitas apie Ispaniją ir Sacharą. Vienintelis spaudos organas buvo „Suvalkų gubernijos žinios“ (Suvalskija gubernskija vedemosti), kuriose spausdinami vyriausybės įsakai, gubernatoriaus įsakymai ir valdininkų paskyrimai, pranešimai apie atsitikimus ir skelbimai. Viešosios bibliotekos ir skaityklos, išskyrus prie Suvalkų visuomeninio susirinkimo, buvo Levinovskio, Rozentalio ir Monikovskos knygynuose. Šiose bibliotekose jokių platinti uždraustų leidinių nebuvę.

Sveikinam mylimą žmoną, mamytę ir močiutę

Oną Grigutienę iš Seinų,
sulaukusią gražaus 80-ojo gimtadienio.

Linkime meilės, geros sveikatos ir vien saulėtų dienų
Tavo gyvenime. Džiaugiamės, kad galėjome švęsti šią
ypatingą šventę kartu su Tavim, mūsų brangi Mamyte.

Mylim labai, labai...

Tavo dukros Janina, Irena ir Teresė su šeimomis

Lietuvių mokytojų mokytojai

PETRAS MAKSIMAVIČIUS

Neseniai „Aušros“ puslapiuose rašiau apie Lomžoje ir jos apylinkėse XX a. pradžioje gyvenusius lietuvius. Jie į tą kraštą dažniausiai patekdavo ieškodami darbo. Vieni įsidarbinau mokytojais, kiti valstybės įstaigų tarnautojais, dar kiti dirbo sielovados darbą Seinų vyskupijos pietų parapijose. Dalis jų po kiek laiko, kai galėjo įsidarbinti Lietuvos etninėse žemėse, sugrįžo ir žymiai prisidėjo prie nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimo, kiti sukūrė mišrias tautiniu atžvilgiu šeimas ir laikui bėgant nutautėjo.

Skaitant ano meto istorinius šaltinius, ypač surašytus atsiminimus, galima aptikti daug įdomių dalykų. Pavyzdžiui, Lomžos apylinkėse tuo metu gyvenę lietuviai dažnai minėdavo lenkų dvarininkų tautinę veiklą tarp kaimiečių. Taip pat apibūdindavo lenkų kaimiečių požiūrį į vaikų mokslinimą ir jų angažavimąsi tautiniais klausimais. Įdomu, jog to meto įvykių liudininkai dažnai pabrėždavo, kad Lomžos apylinkių gyventojai nekreipė ypatingai daug dėmesio į mokymo kaimo mokyklose kokybę. Dažnai vaikai į šias mokyklas suėdavo tik žiemą ir vos keliems mėnesiams. Kai prasidėdavo lauko darbai, klasės ištuštėdavo. Tai liudija ir Seinų kunigų seminarijos istorija. XX a. pradžioje seminarijos vadovybė dėjo daug pastangų, kad padidintų lenkų tautybės klierikų skaičių, tačiau sunkiai sekėsi tai padaryti, o daugiausia kandidatų atvykdavo baigę ne gimnazijas, kaip buvo įprasta lietuviams, bet vien atlikę praktikas vaistinėse.

Kita vertus, lenkams valstiečiams didelę įtaką darė dvarininkai, kurie

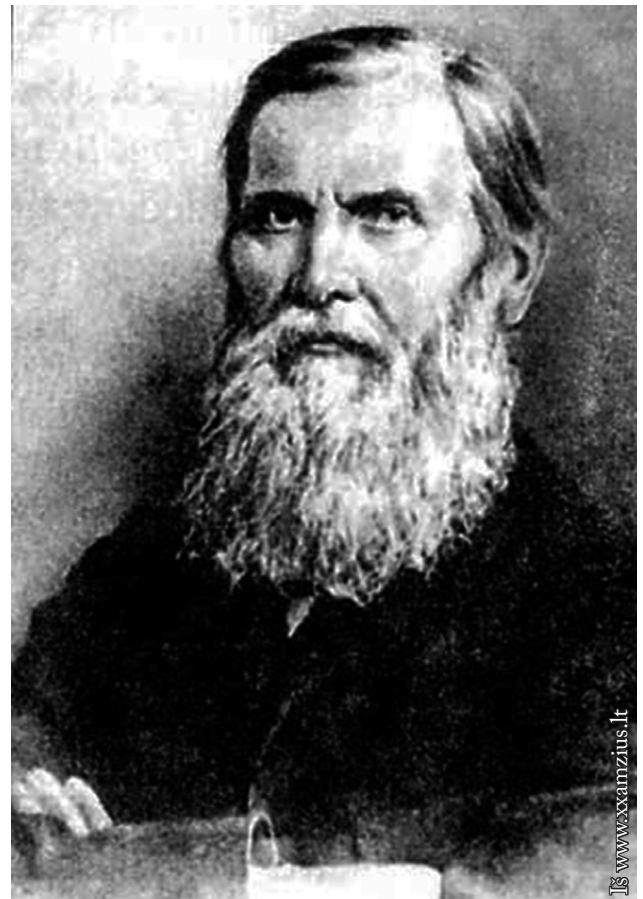
sugebėdavo mobilizuoti juos priešintis rusifikacijai, rengti protestus mokyklose. Lietuviai mokytojai stebėdavosi, kaip drąsiai ir atvirai buvo rengiamos rusiškų knygų mokyklose deginimo akcijos ar mokyklų darbo boikotavimas. Tiesa, valstiečiai turėjo iš to naudos, kadangi per dvarininkus į kaimą patekdavo įvairios žemės ūkio naujovės, agronomų patarimai ir pan. Beje, dvarininkai esant reikalui buvo pajėgūs aprūpinti kaimiečius ne tik grūdais, bet ir ginklais. Pavyzdžiui, taip vyko 1919–1920 m. Seinų krašte, bet tai tema kitam straipsniui. Mykolas Krupavičius, kurį laiką mokytojavęs netoli Lomžos, vėliau pabrėžė, kad lenkų dvarininkai kaimuose atliko dalį tų funkcijų, kurias tik po kurio laiko Lietuvos kaime pradėjo organizuoti Lietuvos žemės ūkio ministerija.

Kodėl apie tai rašau? Kad parodyčiau, kokią vaidmenį XX a. pradžioje atsikuriančioje Lenkijos valstybėje atliko pasiturintis dvarininkų sluoksnis. Tuo tarpu jauna Lietuvos valstybė tuomet galėjo remtis visų pirma tautiškai susipratusiais jaunais dvasininkais ir mokytojais. Apie mokytojus ir norėčiau plačiau parašyti.

Devynioliktasis amžius lietuvių tautai buvo lemiamas, nes kilo klausimas – išlikti ar neišlikti. Ypač sudėtinga padėtis susidarė

po 1864 m. sukilimo. Prasidėjo intensyvi rusifikacija. Buvo uždrausta lietuviška spauda lotyniškais raidėmis ir iš viešojo gyvenimo pradėta stumti net ir šnekamoji lietuvių kalba. Po spaudos uždraudimo likus vien rusiškoms mokykloms ėmė plisti daraktorių mokyklėlės. Suvalkijoje tie, kurie įstengė leisti vaikus į aukštesnius mokslus, leido juos į Vilkaviškio valdišką pradinę mokyklą, vėliau į Marijampolės apskrities mokyklą.

Rusintojų manymu, įsitvirtinti Lietuvoje lengviausia buvo per liaudies švietimą. Tam reikėjo parengti mokykloms mokytojus ne iš atvykėlių, o iš vietinių jaunuolių. Sūduva

Veiverių mokytojų seminarijos dėstytojas Tomas Žilinskas

Veiverių mokytojų seminarija

ėjo į Lenkijos Karalystės Augustavo (nuo 1867 m. Suvalkų) gubernijos sudėtį. Kadangi čia lenkų kultūros įtaka buvo didelė, bandyta įvairiais būdais skatinti lietuvius siekti mokslo rusų kalba. Tai lėmė, kad XIX a. antrojoje pusėje iš Suvalkų gubernijos buvo kilę daugiau lietuvių inteligentų negu iš kitų Lietuvos regionų. Norint šį procesą paspartinti, nuspręsta Veiveriuose įsteigti mokytojų rengiančią mokyklą. Tačiau, kaip vėliau paaiškėjo, šie planai iki galo nepasiteisino. Vietoj planuoto rusifikacijos centro Veiveriuose slapta įsikūrė labai svarbus lietuvių tautinis židinys, kuris teigiamai veikė taip pat Seinų ir Punsko kraštą.

VEIVERIŲ MOKYTOJŲ SEMINARIJA

Pirmieji mokslo metai Veiverių mokytojų seminarijoje prasidėjo 1866 m. rudenį. Pagal šios mokymo įstaigos statutą, į ją turėjo būti priimami tik lietuviai katalikai. Mokyklos steigimo sumanytojai žinojo, jog seminarijos veiklą reikia akylai prižiūrėti, kad ji netaptų lietuvių tautinio judėjimo centru. Todėl uždrausta viešai lietuviškai kalbėti, bendrabučiuose dažnai buvo daromos kratos, būsiami mokytojai sekami ir pan. Tai truko, galima sakyti, iki 1905 m.

Kaip jau minėjau, šios priemonės iki galo nepasiteisino. Veiverių mokytojų seminarijoje buvo skaitoma ir platinama draudžiama lietuvių literatūra, apylinkėse renkama tautosaka, vyko slapti susitikimai. Tai buvo kai kurių ten dirbusių pedagogų slapta atliekamo tautinio darbo vaisius. Palanki buvusi ir aplinka, kadangi artimiausi kaimai buvo lietuviški, pro čiaėjo draudžiamos spaudos keliai.

Veiverių seminarija buvo trimetė. Kiekvienais metais joje mokydavosi apie 90 mokinių. Ne visi gebėdavo ją sėkmingai baigti. Ypač 1904–1906 m. buvo daug pašalinta arba patys paliko seminariją dėl politinių motyvų. Apie seminarijos mokymo programą ir praktinius užsiėmimus plačiau nerašysiu. Svarbiau priminti Veiverių mokytojų seminarijos reikšmę atgimstančiai Lietuvai. Beje, ta reikšmė įvairialypė. Visų pirma seminariją baigė nemažai gerų ir tautiškai susipratusių mokytojų būsimoms lietuviškoms mokykloms. Dalis Veiverių mokytojų seminarijos absolventų tęsė mokslą Seinų kunigų seminarijoje, keli jos dėstytojai mokė taip pat Seinų kunigų seminarijos klierikus.

Seminarijoje labai svarbus buvęs lietuvių kalbos dėstymas. Nors

pamokų skaičius buvo labai ribotas, jos suteikdavo galimybių pasireikšti patriotiškai nusiteikusiems dėstytojams ir seminaristams. Kadangi nebuvo reikiamų lietuvių kalbos vadovėlių ir kitų mokymo priemonių, dėstytojai savo nuožiūra rinkdavosi mokymo priemones ir temas. Greit seminarijoje pradėjo kurtis mokinių savišvietos kuopelės, kurios efektyvino mokymąsi. Šioje vietoje reikėtų paminėti Tomą Žilinską, kuris paliko didelį pėdsaką naujų lietuvių mokytojų rengimo darbe. Anot Jono Jablonskio, tai buvo „didysis Lietuvos mokytojų patriarchas, auklėtojas ir žadintojas, mokėjęs sunkiausiomis aplinkybėmis dirbti savo krašte“. Paminėtinas taip pat Veiverių mokytojų seminarijos absolventas Juozas Kairiūkštis, kuris buvo tiesiogiai susijęs su Seinais, kadangi ilgus metus Seinų kunigų seminarijoje dėstė rusų kalbą. 1903 m. grįžo į Veiverius. Buvo paskirtas mokytojų seminarijos mokytoju. Čia, be kitų dalykų, dėstė ir lietuvių kalbą, rėmėsi A. Baranausko, K. Donelaičio, S. Daukanto kūryba.

1904 m. atgavus spaudos laisvę, seminarijoje išryškėjo daug darbščių ir gabių žmonių. Vieni nuveikė didelius darbus pedagogikos srityje – išleido pirmuosius lietuviškus mokyklinius vadovėlius, kiti siekė aukštojo mokslo, dar kiti greit tapo atgimstančios Lietuvos mokslininkais, politikais, valstybės tarnautojais. Sunku būtų juos visus išvardyti. Galima tik pridurti, kad iš Veiverių mokytojų seminarijos absolventų parengtų vadovėlių mokėsi visos Lietuvos vaikai spaudos atgavimo metais, abiem Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiais, pirmosios sovietų ir vokiečių okupacijos metais bei dar kiek laiko po karo, kol okupacinė valdžia pertvarkė švietimo sistemą.

1918 m. kovo 1-ąją seminarija išleido paskutinę mokytojų laidą, nuo 1866-ųjų parengusi 1024 mokytojus.

Jonas Reitelaitis – Krikštonių klebonas ir įkūrėjas

JANINA MACUKONIENĖ

„J. Reitelaitis įkūrė Krikštonių miestelį, davė jam vardą, pastatė dvi mokyklas, tyrinėjo Dzūkijos praeitį, vaistažolėmis gydė žmones. Iš tolimiausių parapijų žmonės keliavo gydytis pas legenda tapusį kunigą“ (B. Kašelio-nis „Dainava. Seinų kraštas“). Šiam miesteliui, esančiam 7 km į rytus nuo Seirijų, prie pat Nemuno, Jonas Reitelaitis atidavė 40 labai darbinių savo gyvenimo metų ir čia atgulė amžinojo poilsio prie jo rankomis statytos bažnyčios. Ir dabar (nors nuo Reitelaičio mirties 1966-aisiais praėjo jau daugiau kaip 50 metų) Krikščionyse jo atminimas vis gyvas.

Šiomet pirmą rugsėjo sekmadienį teko čia pabuvoti Švč. Mergelės Marijos Ligonių Sveikatos atleiduose. Į juos suplaukė labai daug žmonių. Šv. Mišias atnašavo ir jaudinantį pamokslą pasakė kilęs iš šios parapijos Kauno arkivyskupas Sigitas Tamkevičius. Labai gražios iškilmės, tvyranti nuoširdaus pamaldumo aura. Svetingi žmonės greit atpažino atvykęs iš Punsko ir Seinų krašto (Krikštonių aktyvistės, per Žolines atvykusios į Punkską, pakvietė į šiuos atlaidus „Senosios klebonijos“ darbuotojas) ir specialiai atidarė netoli bažnyčios esantį Jono Reitelaičio muziejų. Muziejus įrengtas prie pat bažnyčios esančiame mediniame namelyje, priklausiusiame kunigo šeimininkei, į kurį sovietiniu laikotarpiu buvo perkeltas Reitelaitis. Erdvus pastatas, kurį jis pats buvo pasistatęs, įsikūręs čia sau butą ir parapijos salę, paskirtas kitiems tikslams. Kažkiek su širdgėla senatvėje

kunigas apie tai kalbėjęs: „*Atėjau čion ant visai gryno kalno, ir taikiau daryti pastatų, kad įpėdiniai ramiau turėtų kame gyventi. Tačiau Dievas rado reikalingą kitą pakreipti. Gyvenu svetimoje trioboje [...] noriu, kolei Dievas gyvą laikys, užbaigti ir sutvarkyti savo rašinius, ypatingai Dzūkijos bažnyčių monografijas.*“

Muziejuje eksponuojamos senos religinės knygos: mišiškai, giesmynai, maldaknygės, liturginiai indai, drabužiai ir, kas mus gerokai nustebino, nemažai pačio Reitelaičio išaušusių juostų, rankšluosčių ir kitų audinių, naudojamų procesijoje ar bažnyčios puošyboje. Kaip pasakojo muziejaus vadovės, kunigas buvo didelis audimo specialistas, dažnai moterims padėdavo išspręsti sudėtingas audimo problemas, mokydavo audimo ir siuvimo savo parapijiečius. Reitelaičio muziejuje taip pat galima buvo pamatyti keletą medicinos prietaisų, kuriais jis naudojo gydymas žmones. Pasak vadovės, tų prietaisų išlikę žymiai daugiau, tačiau jie saugomi kitame Krikštonių muziejuje.

Pagrindinis su Reitelaičiu susijęs, Krikštonis garsinantis pastatas – tai bažnyčia. Ji pastatyta ant kalno, užtat matoma iš toli, o priartėjus stebina savo didingumu ir žavi nepakartojamu stiliumi, artimu neogotikai. Tai plačiafasadis rūmas su trikampiu frontonu ir savotiškais kuorais. Šalia fasado stovi du aukšti piramidžių formos bokštai, besibaigiantys trikampių bokšteliais, kitoje pusėje vienas žemesnis bokštas, sienas remia dideli kontraforsai. Bažnyčia

baigta statyti 1934 m. ir pats Reitelaitis, atlikdamas visas apeigas, gausiai susirinkus parapijiečiams, ją konsekrovo Kristaus Karaliaus vardu. Bažnyčios vidus erdvus ir labai jaukus, nors puošyba gana kukli. Šiuo metu didysis altorius medinis, jis atitveria zakristiją ir vaizduoja pilies bokštų kuorus, ant kurių Jėzaus ir Marijos plokščiosios statulos. Jį įrengė 2001 m. kun. A. Nėnius ir vietinis meistras V. Katkauskas. Iki tol altorių sudarė ant mūrinės sienos pritvirtintas didelis kryžius su nukryžiuotu juo. Šalia du mažesni altoriai: Švč. Mergelės Marijos ir Šv. Juozapo. Sienas puošia vietinio menininko P. Rusino tapyti paveikslai. Visa tai Jono Reitelaičio užsakyta ir suprojektuota.

Labai įdomi ir stebinanti bažnyčios statymo istorija. 1925 m. Seirijų parapijos klebonas Juozas Grajauskas sumanė, pasinaudodamas Zaleskausčiznos dvaro parceliacija, gauti ten bažnyčios statybai žemės ir sudaryti naują parapiją. Buvo sudarytas komitetas ir tų pačių metų gegužės 29 d. vyskupas patvirtino naujos parapijos steigimo dokumentus. Rūpintis bažnyčios statyba pavesta Seirijų vikarui Jonui Reitelaičiui. Plotui, priklausiusiam Zaleskausčiznai ir Keltininkų kaimui, Reitelaičio iniciatyva buvo suteiktas Krikštonių vardas. Šį siūlymą kunigas parėmė išsamiomis istorinėmis studijomis, išsiaiškinęs, kad šis pavadinimas vartotas XVIII a., kad iki tol išlikusi pavardė Krikštas ir kad pagal šio žodžio etimologiją Krikščionys kilę ne nuo žodžio „krikštyti“, o „krykštauti“ (nuo paukščių

krykštavimo). Jau 1926 m. naujoje vietoje Reitelaitis suspėjo pastatyti laikiną lentų bažnyčią, laikiną kleboniją, tvartus ir kluoną, taip pat molinę salę jaunimo pasilinksminimams. Lentų pastate žiemą būdavo labai šalta, ten kunigas atnašavo šv. Mišias iki 1934 m., kol buvo pastatyta dabartinė bažnyčia.

Dėl naujos bažnyčios projekto Reitelaitis kreipėsi į architektus, bet jų siūlomi projektai Krikščionių klebonui nepatiko, be to, buvo labai brangūs, net iki 5000 litų, o kasoje buvo likę labai mažai... Tada nutarė pats imtis projektavimo darbų. Kai nuvežė projektą į vyskupiją, dekanas patarė statyti patiems, tik „kad tvirtai būtų padaryta“. Bažnyčia buvo statoma parapijiečių lėšomis ir jėgomis, o visiems darbams vadovavo pats klebonas. Jis, negailėdamas jėgų ir sveikatos, atlikdavo ir pačius juodžiausius darbus. Įdomiai apie tai rašo žurnalistas Petras Biržys, pasirašinėjęs Pupų Dėdės slapyvardžiu, kuris kraštotyros tikslais atvyko į kleboniją: „Įėjęs klebonijos kieman sutikau žilsterėjusį, dikta, storom lūpom žmogų. Užsimečiau ant peties gan ilgą neploną ažuolinę lentą ėjo prie bažnyčios statybos. [...] Aš jo klausiu, ar namie klebonas... Sako, namie, eikit

į kleboniją, aš jį pašauksiu. Po gero pusvalandžio prasiveria vidaus durys, įeina kunigo drabužiais apsvilkęs tas pats bernas, kurį sutikau kieme nešantį lentą, kurį klausiau, ar namie klebonas. Čia tai bent! ... pajuokt mane nori, ar ką. [...] Ėmėme šnekėtis... Ė... bra, tai bent galvelė, protas! Ne kiekvienam, taip sakant, tokia Dievo dovana.“

Bažnyčios pamatai buvo pašventinti 1927 m., toliau buvo mūrijama šiaurinė siena, o bokštai baigti jau praėjus 2 metams po pašventinimo. Vienos parapijietės, dalyvavusios statybos darbuose, prisiminimuose rašoma: „Klebonas visada būdavo su mumis. Jis buvo labai geras, linksmas, mėgdavo pajuokauti, dainuodavo kartu su visais, buvo visų labai gerbiamas. Mus, mergaites, visada užtardavo, kad vyrai neskriaustų.“ Dirbo prie bažnyčios ir apmokami darbininkai, ir visuomenininkai, tačiau visa atsakomybė už darbų organizavimą ir jų atlikimą vykdant tokį didelį architektūrinį užmojų ilgus metus slėgė Reitelaičio pečius ir eikvojo jo fizines jėgas, nes klebonas dažnai pats ir mūrijo, ir atlikdavo kitus sunkiausius darbus.

Prie Reitelaičiui priskiriamų statybos darbų Krikščonyse, be bažnyčios ir anksčiau minėtų statinių, reiktų dar paminėti mokyklą. Jo iniciatyva ir jo

dėka, kaip teigia Reitelaičio amžininkai krikščioniečiai, 1946–1948 m. buvo pastatyta pradinė mokykla ir tuo pačiu metu statomas pastatas septynmetei. Anksčiau mokyklai nuomos patalpos pas ūkininkus, bet Reitelaitis, mokydamas tikybos, pastebėjęs, kad yra labai gabių mokinių, ir ėmęs stengtis gerinti švietimo sąlygas.

Labai vertinamos plačiose Krikščionių apylinkėse buvo Reitelaičio teikiamos medicinos paslaugos. Kunigas rinko įvairias žoleles ir gerai žinojo jų gydomąsias savybes, pats gamino tinktūras, taip pat ragino vaikus rinkti vaistažoles. Į jį kreipdavosi žmonės su įvairiais negalavimais, net poros, turinčios nevaisingumo problemų, ar nėščios moterys. Užrašyta daug liudijimų apie klebono gydymo rezultatus. Tarkim, Ona Petrauskienė prisimena: „Išgydė sunkiai sergančią Janiną Tamulionytę. Jinai gydėsi Alytuje, Kaune, bet nepagijo. Išgulėjo keturis mėnesius ir parvežė ją į namus mirti. Jos mama atėjo pas Reitelaitį ir papasakojo apie ligą. Tada jis liepė šutinti rūtas su pienu ir gerti. Ir ji pasveiko.“ Rita Cibulskienė teigia, kad ją kunigas išgydė nuo tuberkuliozės. Ona Saveikytė pasakoja, kaip ją išgydė nuo rachito, juosmens skausmo ir apsinuodijimo, Stasė Tamkevičienė – nuo sukimo ir vočių, vidurių skausmo, o jos mamą nuo paralyžiaus. Vladas Brazickas prisimena, kaip kunigas vienam žmogui padėjo išvengti invalidumo: „Vienam žmogui (pavardės neatsimenu) daktarai sakė, kad reikės nupjauti koją. Žmogus kreipėsi į J. Reitelaitį, ir kunigas išgydė. Kai ligojis nuvažiavo į Vilnių pasirodyti daktarams, tai jie nustebo ir paprašė, kad jis iš klebono atvežtų receptą. Reitelaitis taip pat nusteбęs pajuokavo: „Nu, tai tau, pas durną užsimanė recepto“. Iš tiesų stebėtina, kaip žmogus, neturintis jokio medicinos srities išsilavinimo ir užsiėmęs galybe kitų darbų, sugebėjo tiek padėti, gelbėdamas savo parapijiečius ir kitus žmones nuo

įvairių ligų. Kaip ir kada jis sugebėjo savarankiškai išstudijuoti sudėtingas gydymo paslaptis?! Mikalina Zdanavičienė prisimena vieną juokingą su gydymu susijusią istoriją: „Jonas Reitelaitis dirbo, todėl nenešiojo kunigo drabužių. Kartą atvažiavo iš Kau-
no daug ligonių. Jie rado dirbantį prie bažnyčios kunigą prastais drabužiais. Paklausė jį, ar nematė kunigo Reitelai-
čio. Jis atsakęs, kad pats esąs Reitelaitis. Jie netikėjo, todėl pradėjo jį kolyti ir keikti. Tada jis ir sako:

– Einu pakviesti kunigą...

Tada atvažiavusieji pažino kunigą Reitelaitį, jau persirengusį kunigo drabužiais. Suprato ir pradėjo atsiprašinėti. Žinoma, kunigas buvo geros širdies ir jiems atleido.“

Ta geroji kunigo širdis, jo nuoširdumas bendraujant su žmonėmis ir padrašindavo parapijiečius kreiptis su įvairiausiomis bėdomis: kunigas pataisydavo kuliamąją, kai niekas kitas nesugebėdavo, suverdavo audėjai nytis, kai ta pakliūdavo į bėdą, studentei lituanistei padėjo parašyti kontrolinį iš kalbotyros, išėmė Tamulionienei adatą, kurią ši įsivėrė į delną ir kuri jau slinko alkūnės link... Reitelaitis padėjo žmonėms ir atsiradus finansinių problemų. Gailėdamas mokytojos

Birutės Šklėrienės šeimos, kai ši ruošėsi parduoti karvę, kad galėtų pradėti statyti namelį, pats pasiūlė pagalbą: „Girdėjau karvę parduodat. Tai ką darysit su vaiku? Neparduokit karvės, atekit pas mane, aš paskolinsiu 3000 rublių, o man grąžinsite per keletą metų po tiek, kiek jums atliks.“ Kita mokytoja prisimena, kaip jau sovietiniais laikais geranoriškai jai padėjo įsikurti jo paties statytoje klebonijoje, iš kurios buvo iškeldintas, o paskui palaikė draugiškus, šiltus ryšius. Masinių trėmimų metu Reitelaitis organizuodavo maisto pristatymo į vagonus akcijas. Domėjosi krikščioniškių tremtinių likimu, o pažįstamai mokytojai Onai Skinkienei, kurios vyras Trofimovske sunkiai susirgo, nusiuntė pinigų kelionei į Jakutską.

„Sovietmečiu klebonas buvo vienišas, izoliuotas nuo visuomenės, valdžia jo nepripažino. Bet žmonės važiavo pas jį iš visur, pagalbos prašė sergantys. Ir visiems jis stengėsi padėti“, – rašo apie savo giminaitį Elena Reitelaitienė. Apibūdindama jo asmenybę pažymi: „Klebonas buvo paprastas, linksmas, išradingas, pilnas humoro žmogus. Visą laiką dirbdavo. [...] Buvo vaisingas.“

Jonas Reitelaitis mirė 1966 m. lapkričio 30-ąją, nugyvenęs 82 metus

ir tų pačių metų rugsėjį atšventęs savo kunigystės 50-metį. 1962-ųjų pabaigoje paprašė vyskupo, kad dėl susilpnėjusios sveikatos atleistų jį iš klebono pareigų. Stengėsi paskutinėmis jėgomis užbaigti ir sutvarkyti pradėtas bažnyčių monografijas.

Tai didis žmogus. Ir sunku pasakyti, kurioje srityje jo veikla pati reikšmingiausia. Mūsų kraštui, bet taip pat visai Lietuvai labai svarbi jo patriotinė veikla Seinų kunigų seminarijoje – vadovavimas slap-
tai klierikų draugijai, literatūrinės klierikų raiškos skatinimas, moksliniai darbai seminarijos biblio-
tekoje. Kitas Reitelaitį išgarsinęs veiklos baras, tai jo statybos ir architektūros darbai: Seirijų baž-
nyčios remontas, Krikščionių laikinosios ir dabartinės bažnyčių statyba, klebonija, ūkiniai pastatai, lentpjūvės, mokyklos... Ir pagaliau Reitelaitis pa-
garsėjęs gydytojas, audėjas, siuvėjas, verslo žmogus, etnografas bei mokslininkas – kraštotyrininkas. Pastaroji sritis turės bene didžiausią išliekamąją vertę. Jis artimai bendradarbiavo su Vilniaus Mokslo akademija, dalijosi sukauptais istoriniais šaltiniais, rašė monografijas. Prof. Dovydaitis nieko apie Reitelaičio darbus nežinančių Krikščionių parapijietį Volterą informavo: „Visos Užnemunės istoriją surašė: kokiame kaime prieš du tris šimtus metų kokios šeimos gyveno, kiek valdė žemės, kiek gyvulių turėjo. Rausiasi po parapijų, valsčių, dvarų archyvus ir naktimis, kai prie bažnyčios dėl tamsos jau negali dirbuotis, istorija užsiima.“

Mokslų akademijos ir Vilniaus universiteto bibliotekose saugoma apie 300 Jono Reitelaičio rašytinių vienetų, kai kurie raštai saugomi Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, ir dar daug pagal juos bus rašomų istorinių darbų. O gal svarbiausias kunigo Reitelaičio nuopelnas, kad jį pažinojusių žmonių atmintyje jis išlikęs kaip labai gero, tiesiog švento žmogaus pavyzdys?

Kazimieras Mielkus – Vaitakiemio šviesuolis – kovoje už lietuvišką žodį ir laisvę

Pranešimas skaitytas š. m. rugpjūčio 18 d. Punske konferencijoje „Vasario 16-osios kūrėjai ir puoselėtojai Punsko krašte“

ALDONA VAICEKAUSKIENĖ

Manoma, kad Mielkų giminės šaknys glūdi Mažojoje Lietuvoje. Į vakarus nuo Vištyčio ežero yra nedidelis Mielkiemio kaimas. Spėjama, kad po Mažojoje Lietuvoje siautusias maro vienas Mielkų giminės atstovas persikėlė gyventi į Suvalkų krašto Punsko apylinkes. Apsigyveno Senųjų Alksnėnų kaime ir sukūrė šeimą, kurioje 1813 m. gimė sūnus Antanas. 1843 m. jis išėjo į Vaitakiemio kaimą pas Itatus į žentus, vesdamas jų dukrą Kristiną Itaitę. Nuo to laiko ir žinoma Vaitakiemio kaime Mielkų giminė.

1847 m. Kristinai ir Antanui Mielkams gimė vienturtis sūnus Adomas. 1877 m. Adomas vedė Marijoną Zuikytę iš Zovados kaimo, tada priklausiusio Andrejavo valsčiui. Jų šeimoje gimė šeši vaikai: Antanas, Marija, Juozas, Ona, Kazimieras Vladislovas ir Katriukė (jau po tėvo mirties, nes jis mirė nuo trūkio, sulaukęs vos 43 metų).

Kazimieras Mielkus gimė 1887 m. kovo 13 d. Vaitakiemio kaime, Seivų valsčiuje, Suvalkų apskrityje, Adomo Mielkaus ir Marijonos Zuikytės šeimoje. Mirė 1965-06-22 Vilniuje. Palaidotas Saltoniškių kapinėse. Kazimiero vaikai tai Birutė, Aldona, Algirdas, Julius, Elena, Kazimieras, Jonas Vitalius, Teresė, Mindaugas, Marija. Visi jie daug nusipelnė

kovoje už Lietuvos laisvę, tikėjimą. Kazimierui buvo tik treji metukai, kai motina ištekėjo antrą kartą už Petro Šliaužio iš Šlynakiemio kaimo.

MOKSLAI

Kazimierui paaugus, motina pavedė jį mokyti pamaldžiai ir dorai tarnaitėi Onai Kalinauskienei. Ši pirmiausia mokė skaityti iš lenkiško elementoriaus, po to – iš lietuviškų, daugiausia religinio turinio, knygų. Tuo namų mokslas baigėsi. Kitais metais motina leido sūnų mokytis rašyti lietuviškai pas Joną Valinčių iš Vaitakiemio kaimo. Mokėsi visą žiemą. 1898 metais išleido jį į rusišką Punsko pradžios mokyklą. Kazys čia baigė du skyrius. Toliau mokytis patėvis neleido. Teko lavintis namie savarankiškai. Jis noriai skaitė iš Rytprūsių slapta knygnešių pargabentas lietuviškas knygas ir laikraščius. Tais laikais spauda buvo uždrausta. Jos slapta pargabendavę iš Tilžės. Dažniausiai tai buvo maldaknygės, laikraščiai, knygelės apie Saulę, Žemę, planetas ir kt. Visą tą spaudą Mielkai gaudavo per Vincą Kaminską iš Kampučių ir Joną Babkauską iš Vaitakiemio.

Kai 1904 m. lietuviai atgavo spaudą, padaugėjo lietuviškų knygų ir laikraščių. Mielkai nekantriai jų laukė ir stengėsi kiek įmanoma įsigyti. 1906 m. balandį Seinuose Krikščionių

demokratų sąjunga (Vincas Dvarnauskas, Juozas Laukaitis, Jurgis Narjauskas ir Bendrovė) metais anksčiau įsteigtoje spaustuvėje pradėjo leisti „Šaltinį“. Kazimieras kas savaitę eidavo į Trakiškių stotį pasiimti iš Seinų atgabentų laikraščių.

DALYVAVIMAS BAŽNYČIOS CHORO IR KITOJE VEIKLOJE

1907 m. įstojo į Punsko bažnytinį chorą ir jame giedojo 10 metų. Aktyvesni choro dalyviai, kuriems priklausė ir Kazys, rengdavo apylinkėje gegužines, vakarėlius su vaidinimais, šokiais ir dainomis. Tų pačių metų birželį Kazys dalyvavo kelių parapijų (Seinų, Punsko ir Liubavo) žmonių piligriminėje kelionėje į Vilnių (apie 1500 maldininkų). Tai buvo jo pirmoji pažintis su Vilniumi. 1911 m. Punsko parapijos klebono Simonaičio pastangomis Kazys išvažiavo mokytis į Pščelino (netoli Vardšuvos) žemės ūkio mokyklą. Mokėsi ten tik vienerius metus, nes sunkiai susirgęs grįžo namo ir mokslo jau nebetęsė. Žemdirbystės žinias gilino namie, skaitydamas knygas apie žemės ūkį bei lankydamas įvairius būrelius. Keletą žiemų Kazys mokė Vaitakiemio ir kitų kaimų vaikus savo namuose, o dvejus metus – Punsko pradinėje mokykloje. Pirmasis

pasaulinis karas Kazimierą užklupo namie, kaime. Dėl silpnos sveikatos į kariuomenę jo neėmė. 1915 metų pradžioje su broliu Petru Šliaužiu ir keliais kaimynais, bėgdami nuo vokiečių, buvo atsidūrę net Vilniuje, bet po kelių savaičių grįžo.

KAZIMIERAS – ŪKIO ŠEIMININKAS

1915 m. rugpjūtį prasidėjo vokiečių okupacija. Namų ūkis karo audros buvo smarkiai nualintas. Ir štai tokiomis sąlygomis Kaziui teko perimti iš patėvio ūkininkavimą. 1916 m. kaimynai išrinko jį kaimo seniūnu. O tokiais laikais doram, sąžiningam žmogui tai buvo labai sunkios pareigos, kaip sakoma, būti tarp kūjo ir priekalo. Ne kartą jam teko tuo skaudžiai įsitikinti.

1917 m. birželio 26 d. Kazimieras vedė Juliją Markevičiūtę iš Giliušių kaimo. Prasidėjęs naujas šeimyninis gyvenimas ir ūkio reikalai rišo jį prie namų, bet jis negalėjo nesirūpinti ir visuomeniniais reikalais.

KAZIMIERAS – VILNIAUS KONFERENCIJOS DALYVIS

1917 m. Vilniaus lietuvių grupė sukviėtė organizacinį komitetą, kurio pagrindinis tikslas buvo sušaukti Vilniuje konferenciją Lietuvai apsispręsti. Dalyvauti joje galėjo tik lietuviai ar save laikantys lietuviais. Į konferenciją Suvalkų krašto delegatu buvo išrinktas ir Kazimieras Mielkus iš Vaitakiemio. Konferencija vyko rugsėjo 18–22 dienomis. Jos metu buvo renkami atstovai į Lietuvos Tarybą. Vilniaus konferencijos pagrindinis tikslas buvo atkurti nepriklausomą Lietuvą su sostine Vilniumi.

Apie darbą sugrįžus iš konferencijos Vilniuje savo prisiminimuose K. Mielkus rašo: „Sugrįžęs iš konferencijos sušaukiau Punske gausų žmonių susirinkimą ir smulkiai jiems

Punsko bažnytinis choras. K. Mielkus antroje eilėje ketvirtas iš kairės. Jeigu atpažįstate nuotraukoje esančius asmenis, skambinkite tel. 875161416 arba rašykite redakcijos adresu.

papasakojau apie konferencijos darbą. Nuo to laiko prasidėjo mano aktyvus visuomeninis gyvenimas. Kiek galėdamas prisidėjau prie savo valstybės atkūrimo darbo, ypač lietuvių švietimo ir skriaudžiamų lietuvių katalikų gynimo nuo lenkomanų. 1918 m. rudenį Suvalkų apskrityje buvo pradėta tvirti laikinoji valsčių taryba ir milicija tvarkai miesteliuose ir kaimuose palaikyti. Man buvo pavesta organizuoti seniūnijas ir kaimų miliciją. 1918 m. vasario 16 d., paskelbus Lietuvos nepriklausomybę ir sudarius laikinąją vyriausybę, buvo pradėta kurti kariuomenė. Gyvenimo sąlygos neleido man stoti savanoriu į kariuomenę, tai bent savo aktyviu veikimu kiek galėdamas prisidėjau prie kitų stojimo į ją.“

VISUOMENINĖ VEIKLA

Nuo to laiko Kazimiero visuomeninė veikla suaktyvėjo. 1918 m. rudenį jis padėjo organizuoti lietuvių miliciją kaimuose, ragino jaunuomenę stoti savanoriais į Lietuvos kariuomenę. Būdamas Šaulių organizacijos narys, kvietė ir kitus stoti į šią patriotinę organizaciją. Įsisteigus Lietuvių

katalikų veikimo centrui, Kazys aktyviai įsijungė į jo veiklą: dalyvavo organizuojamuose renginiuose, platino lietuvišką katalikišką spaudą.

Lenkijos generolui Želigovskiui sulaužius 1920 metų Suvalkų sutartį, lietuvių gyvenamas kraštas atsidūrė lenkų valdžioje. Kol nebuvo tikros demarkacinės linijos tarp Lietuvos ir Lenkijos, Lozanos sutartimi buvo nustatyta 8 kilometrų pločio neutralioji zona, į kurią pateko kaip tik tankiausiai lietuvių gyvenamas Punske kraštas. Suvalkų krašto lietuviai subruzdavo, ėmė organizuoti slaptus susirinkimus (dažniausiai Kazio namuose, naktimis), būrelius, komitetus, rinkti parašus po peticijomis ir vežti į Kauną vyriausybei, prašydami nepalikti to krašto lenkams. Panašiais reikalais Kaziui teko ne kartą lankytis anglų ir prancūzų misijose. Minėtoji neutralioji zona egzistavo nuo 1920 m. rudens iki 1923 m. kovo. Toje zonoje nei lietuviai, nei lenkai neturėjo teisės kištis į gyventojų reikalus, rinkti iš jų kokių nors mokesčių ir t. t. Tačiau lenkų valdžia to nepaisė. Jie siuntė

į šią zoną savo policiją, reikalavo iš gyventojų mokesčių, ėmė jaunimą į savo kariuomenę... 1923 m. panaikinus neutraliąją zoną lenkai visiškai užvaldė Suvalkų kraštą. Visame Vilniaus krašte prasidėjo smarkus priešinimasis lenkų vykdomai lietuvių nutautinimo politikai.

LIETUVIŲ KOMITETO VEIKLOJE

Vilniuje jau veikė Laikinasis lietuvių komitetas, kurio nariu ir Suvalkų krašto atstovu buvo išrinktas Kazys Mielkus. Jam tekdavo kelis kartus per metus vykti į Vilnių dalyvauti posėdžiuose bei įvairių reikalų aptarimuose. Taip pat jam buvo pavesta rūpintis savo krašto lietuvių politiniais, švietimo ir kitais reikalais. Siekdamas, kad Suvalkų krašto mokyklose lietuvių vaikai būtų mokomi lietuviškai, kartą Kazys užsakė Suvalkų spaustuvėje išspausdinti deklaracijas – mokinių tėvų prašymus, kuriuos pasirašę tėvai turėjo siųsti į lenkų švietimo kuratoriją. Po šios akcijos lenkų valdžia įniršo ir atsakė žiauriomis represijomis, ypač nukreiptomis prieš akcijos iniciatorius. Lietuvių priešinimasis lenkų okupacijai reiškėsi ir per Šv. Kazimiero draugiją, kurios skyrių steigimu Suvalkų krašte rūpinosi Kazys. Prie draugijos skyrių kūrėsi lietuviškos mokyklos, kuriose vyko paskaitos, vakarėliai. Kovota su lenkų valdžia ir dėl religinių teisių bažnyčiose.

PASEKMĖS KOVOJANT DĖL LIETUVIŠKUMO

Dėl lietuviškų pamaldų įvedimo bažnyčiose, kur dauguma tikinčiųjų buvo lietuviai, kreiptasi į Lomžos vyskupą Jalbžikovskį ir į Šventojo Tėvo pasiuntinį Varšuvoje. Tačiau Kazimiero Mielkaus nuvežtas poeto Ksavero Sakalausko-Vanagėlio į prancūzų kalbą išverstas lietuvių tikinčiųjų memorandumas pasiekė tik nuncijaus sekretorių (pats nuncijus buvo kažkur išvykęs). Sekretorius

žadėjo reikalą iširti ir padėti, bet pažado neištesėjo. Nepaisant kai kurių nesėkmių, lietuvių švietimo ir kultūrinio gyvenimo reikalai Vilniaus ir Suvalkų krašte pamažu gerėjo. Tai nepatiko lenkų nacionalistams. 1927 m. rugsėjo 17–18 d. jie pradėjo masines represijas: ėmė uždarinėti lietuviškas mokyklas, švietėjiškas organizacijas, suiminėti veiklesnius lietuvius. Suvalkų krašte suėmė apie šimtą žmonių, tarp jų ir Mielkų. Dalį suimtųjų netrukus paleido, o Kazį ir dar 27 krašto lietuvius pasodino į Suvalkų kalėjimą. Nors byla ir buvo laimėta, bet lenkų valdžia nenurimo ir toliau slopino lietuvišką veiklą, sekė jos aktyvistus, rengė įvairias provokacijas. Per savo agentus lenkų valdžia siūlė Mielkui su šeima persikelti iš Suvalkų krašto į Lietuvą. To paties prašė ir jo žmonos tėvai bei giminės Lietuvoje. Nors labai gaila ir skaudu buvo palikti be galo brangų gimtąjį Punsko kraštą su jo nuostabiais žmonėmis ir gamta, bet teko. Tai įvyko 1930 m. rugpjūčio 19 d.

GYVENIMAS LIETUVOJE

Persikėlęs į Lietuvą, giminių, ypač žmonos tėčio knygnešio Vinco Markevičiaus, įkalbėtas, pirko Mergutrakių kaime (Sangrūdės valsčiuje) didelį (30 ha) labai nualintą ūkį, iškart su skolomis. Po to dar įvyko stichinės ir kitokios nelaimės, atnešusios šeimai daug vargo. Šeimoje buvo 14 asmenų, vaikai nedideli, žemei apdirbti reikėjo samdyti darbininkus. Laimė nusišypsojo tik 1937 m., kai Lietuvos vyriausybė už nuopelnus lietuvybei Mielkui suteikė didelę materialinę paramą: aprūpino valdišku darbu ir nurodė Žemės ūkio bankui nurašyti 7000 Lt skolos (iš 10000 Lt turėtos) bei suteikė teisę nemokamai mokyti savo vaikus. Taigi 1937 m. rugsėjo mėnesį Kazys išvyko dirbti į Žemaičių Naumiestį (Tauragės apskrityje). Po kelių mėnesių pasiėmė pas save vyriausią dukrą Aldoną, o po metų – ir

baigusį pradžios mokyklą sūnų Joną. Ir gyvendamas Žemaičių Naumiestyje Kazys nenusišalino nuo visuomeninės veiklos. Priklausė Šaulių ir bažnytinėms organizacijoms, prie parapijos subūrė nedidelį vyrų ratelį, kuris rūpinosi blaivybės skleidimu ir tautiniu švietimu. Kazys prenumeravo daug spaudos leidinių, gyvai domėjosi visuomenės gyvenimu ir politika. Plačiai susirašinėjo su Punsko krašto lietuviais ir punskiečiais Lietuvoje, kitais visuomenės veikėjais, ypač dvasininkais. Labai gaila, kad surinkta gausi korespondencija ir svarbūs dokumentai (tarp jų ir 1927 m. Suvalkų teismo kaltinamasis aktas) pokario metais žuvo. 1941 m. kovo mėnesį Kazys Mielkus buvo atleistas iš valdiško darbo kaip netinkamas ideologiškai ir grįžo į kaimą pas šeimą.

1945 m. liepos 22 d. Mielkaus šeimą rusų pasieniečiai išvarė iš namų (greičiausiai dėl to, kad sūnus Julius nėjo į rusų kariuomenę, o partizano). Ir štai nuo šios dienos prasidėjo šeimos tremties kelias. Per trumpą laiką pakeistos keturios gyvenamosios vietos, o 1946 m. rudenį apsigyventa Triobiškių kaime prie Marijampolės. Nuo tų metų rugsėjo iki 1948-ųjų balandžio Kazys dirbo Marijampolės cukraus fabriko pagalbiniame ūkyje naktiniu sargu. 1947 m. birželį suimamas sūnus Julius (partizanas), kitų metų balandį – sūnus Kazimieras, o gegužės antrąją ir sūnus Jonas. Nepraslinkus metams į KGB spąstus pakliūva taip pat dukra Elena. Vengdama ištrėmimo į Sibirą, likusioji šeimos dalis išsišklaidė po visą kraštą.

Kazimieras Mielkus Triobiškius paliko 1948 m. balandį. Klajojo per gimines, pažįstamus kaip benamis vargdienis, niekur ilgiau neužsibūdamas, kol rudenį atsidadė Kaimiškių apylinkėse. Dievui ir geriems žmonėms padėjus ėmė dirbti Papatčių pradinės mokyklos mokytoju. Prieš tai trumpai dirbo Egliškių

ir Dvarčėnų pradinėse mokyklose lietuvių kalbos mokytoju. Buvo susiradęs mokytojo darbą net Vilniaus apskrityje Mickūnų valsčiaus mokykloje, tačiau sovietinė valdžia greitai pajusdavo ideologiškai nepageidaujamo žmogaus buvimą ir iš darbo skubiai atleisdavo, remdamasi etatų mažinimu. Nuo 1950 m. sausio metus laiko Mielkus dirbo Kaišiadorių geležinkelio stotyje naktiniu sargu. Nuo 1951 m. rugsėjo 1 d. – valgykloje naktiniu sargu ir pagalbiniu darbininku. Sunkios darbo sąlygos, fiziškai alinantis darbas sekino jo paskutines jėgas. Iš vargano uždarbio stengėsi pragyventi pats ir dar padėti lageriuose esantiems vaikams. Jėgų šiai, rodos, nepakeliamai gyvenimo naštai nešti sėmėsi iš gerojo Dievo, kasdien Jį lankydamas bažnyčioje ir priimdamas į savo širdį...

1953 m. pavasarį Kazimieras sunkiai susirgo, gydėsi Sargėnų sanatorijoje. Po to vėl grįžo į tą patį sunkų darbą valgykloje Kaišiadoryse. Šis katorgiškas darbas baigėsi tik 1954 m. liepą, kai dukra Teresėlė pasiėmė jį ir mamą pas save į Vilnių. Likusį savo gyvenimą Kazys kiek galėdamas dirbo paprasčiausius darbus (kūriku, naktiniu sargu įstaigose ir pan.), o namie padėdavo žmonai, ypač kai reikėdavo nuo ankstyvo ryto stovėti eilėse prie parduotuvių, norint nusipirkti maisto produktų (duonos, miltų, kruopų, cukraus ir kt.). Kazys pragyveno iš skurdaus atlyginimo ir dar skurdesnės pensijos, tačiau dėl to niekada nesiskundė, nedejavo, visada buvo gerai nusiteikęs. Nepaliovė susirašinėjęs su savo pažįstamais, ypač punskiečiais. Juos pats lankydavo ir noriai priimdavo pas save. Su džiaugsmu lankė gražiausias Vilniaus bažnyčias, už visus meldėsi, ypač už paklydusiuosius. Tvirtai tikėjo nepriklausomos Lietuvos laisve, nors Tėvynėje dar buvo gūdi, tamsi naktis ir iki laisvės – toli toli...

Kazimieras Mielkus mirė 1965 m. birželio 22 d. Palaidotas Vilniuje,

Saltoniškių kapinėse. Ant kapo pastatyta skulptoriaus Vytauto Šerio skulptūra, meniškai perteikianti pagrindinę Kazimiero gyvenimo idėją.

KAZIMIERO MIELKAUS NUOPELNAI

Kazimiero Mielkaus nuopelnai Vaitakiemiui ir visam kraštui yra neįkainojami. Sunku pasakyti, iš kur ėmėsi tiek ryžto ir drąsos eiliniam kaimo ūkininkui imtis tokios didelės atsakomybės už savo kaimo, savo krašto laisvę, tikėjimą, šviesesnę ateitį. Tėvo pavyzdys turbūt ir vaikus vedė tais pačiais takais. Visiems vaikams buvo įskiepyta meilė gimtajam kaimui, tėvynei Lietuvai ir jos laisvei. Visa šeima, prievarta palikusi šį kraštą, niekad jo neužmiršo. Visą gyvenimą nešiojo gimtųjų vietų ilgesį ir didžiulę meilę. Rizikavo savo gyvybe kovodami už laisvę ir tiesą. Kovos ir pasiaukojimo takus Mielkus pramynė savo vaikams ir kitiems. Didžiuliais darbais rodė pavyzdį.

Kazimieras Mielkus:

- dalyvavo konferencijoje Lietuvai apsispręsti Vilniuje,
- prisidėjo prie Punsko lietuviško valsčiaus kūrimo,
- aktyviai dalyvavo Vilniaus laikinąjo lietuvių komiteto veikloje,
- jaunuolius skatino stoti į Lietuvos savanorių gretas,
- organizavo Vaitakiemio ir kitų kaimų šaulius,
- prisidėjo prie lietuviško kooperatyvo Punske organizavimo,
- būdamas labai religingas, aktyviai reišėsi Lietuvių katalikų centro veikloje rengiant konferencijas Seinuose, Vilkaviškyje, Marijampolėje,
- šešias žiemas privačiai mokė vaikus savo namuose,
- dvejus metus mokytojavo Punsko pradinėje mokykloje,
- rūpinosi lietuvių švietimo reikalais (pasirūpinta deklaracijomis – tėvų prašymais, kad jų vaikai būtų mokomi lietuvių kalbos, rūpintis lietuviškų mokyklų steigimu),
- 10 metų aktyviai reišėsi Punsko

parapijos bažnytiniame chore, kur susipažino ir su savo būsima žmona Julija Markevičiūte,

- rūpinosi lietuvių religinėmis teisėmis bažnyčioje (ypač aplinkinėse parapijose: Punske, Smalėnuose, Seinuose, Vižainyje, Berznyke, Beceiluose), tuo tikslu lankėsi pas vyskupą Lomžoje, pas popiežiaus nuncijų Varšuvoje, rašė peticijas,
- 1916 m. ir vėliau ėjo kaimo seniūno pareigas.

Už savo darbus buvo labai uoliai lenkų valdžios persekiojamas, sodinamas į kalėjimą. Prieš jį buvo rengiamos provokacijos, grasinta sunkiomis bausmėmis ir darytas spaudimas apleisti šį kraštą. Neatlaikęs spaudimo pasidavė ir, pardavęs nekilnojamąjį turtą, 1930 m. paliko gimtąjį kraštą. „*Man tai buvo skaudžiausia, liūdniausia diena iš viso mano gyvenimo. Buvo taip skaudu, lyg mirtis būtų išplėšusi kokią nors brangų daiktą, artimą žmogų. Su graudžiomis ašaromis akyse skyriauosi su gimtuoju Vaitakiemiu*“ (K. M.).

KAZIMIERAS MIELKUS – PAVYZDYS MUMS

Kazimieras Mielkus ir šiandien daugeliui mūsų gali būti pavyzdys kovoje už tiesą, laisvę. Jo asmenybė žavi nepaprastu tikėjimu, meile ir rūpinimusi vaikais. Jo titaniškos pastangos išsaugoti šeimą, padėti lageriuose kalinamiems vaikams ir turėti negęstančią viltį pamatyti juos gyvus ir sveikus – tai besiaukojančio tėvo pavyzdys. Tikėjimas, Meilė ir Viltis buvo didžiausios jo dvasinės vertybės. Jomis jis grindė savo gyvenimo kelią ir mokė savo vaikus jomis sekti. Nors pats nesulaukė laisvos Lietuvos, bet jo vaikai ir vaikaičiai gyvena jau laisvi. Išsipildė jo didžiausia svajonė atkovoti prarastą laisvę ir atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Tai mus įpareigoja ją branginti ir saugoti, o esant reikalui ir ginti.

Ona Makauskienė (1919 10 10–2017 04 13)

Žvilgsnis pro gyvenimo vartus

PAGAL ONOS MAKausKIENĖS UŽRAŠUS IR ARTIMŲJŲ
PRISIMINIMUS PARENGĖ IRENA GASPERAVIČIŪTĖ

Tęsinys.

Pradžia „Aušros“ š. m. 21 nr.

„Baisiai išgyvenom, kai pradėjo gaudyti žydus, – byloja savo užrašuose Ona Makauskienė. – Netoliese barake jie gyveno. Pro langą buvo matyti, kaip juos varė į darbus durpes kasti, daržus ravėti. Nepratę nualpdavo, tai tuos vėl į baraką varydavo. Brangius daiktus apiplėšę žudikai juos šaudė iš automatų. Patys nelaimingieji turėjo sau duobę iškasti. Buvau nuėjusi pas kleboną, kad pagailėtų ir sudraustų žudikus. Klebonas man pasakė: „Vaikeli, per pamokslą pasakiau nesuteršti rankų ir sąžinės nekaltu krauju. Man atėjo

tokie keli ir pasakė: „Dar vienas toks pamokslas, ir pats duobėj atguls!“ Melskimės, kad Dievas juos apšviestų.“ Buvo baisu ir liūdna žiūrėti bejėgiškai į tuos žiaurumus, sukurstytus ir paruoštus vokiečių bei jiems dalyvaujant kartu su nusikaltėliais lietuviais. Apylinkių žmonės labai piktinosi ir smerkė tarpusavio kalbose tokius žiaurumus, kurių niekad nebūtų buvę, jeigu ne karas ir tautų supriešinimas.

1944 m. vokiečių kariuomenė jau traukėsi, pralaimėjusi karą Rytuose. Su jais išbėgo ir vietos vokiečiai, iš didelių ponų tapę nelaimėliais bėgliais. Mes gyvenome pas Valalius. Tėtė su Kastantu iškasė apkasus,

kad pavojaus atveju būtų galima pasislėpti. Vežimus išardė ir paslėpė miške, ten pat paslėpė ir arklius. Valalienė (uošvė) mėsos atsargas, skilandį liepė sukrauti į maišą, nunešti į beržynėlį ir pakabinti nematomoje vietoje ant šakos. Tik suspėjom tai padaryti, užbėgo rusas kareivis ir įsakė per dvi valandas iš čia dingti, nes artinasi frontas ir čia bus kovų laukas. Iškėlė visą Šarkiškių ir du greitimus kaimus. Paėmėm mėsą, karvę pririšom prie vežimo ir traukėm tolyn kokius 10 km. Pakeliui sutikom vokiečius, jie nepatarė čia likti. Mūsų vilkstinė privažiavo prie ilgo griovio. Aplinkui didžiuliai medžiai. Sustojom, vežimus statėm prie medžių,

o mes į griovį prilaužėm šakų, kad vandeny nestovėtum, ir susigūžę laukėm, kas bus toliau. Diena buvo saulėta, girdėjosi šūviai ir matėsi degantys pastatai.

Kai pritemo, prasidėjo aršus mūšis. Virš mūsų galvų staugė kulkos, girdėjosi sprogimai, ugnies kamuoliai nušviesdavo tamsumą. Skeveldros kapojo medžių šakas virš mūsų galvų. Kalbėjome rožinį, šv. Marijos litaniją ir malda mus gelbėjo. Mes buvome vokiečių fronto pusėje. Šalimais buvo tiltas, kuriuo visą naktį vežė šaudmenis. Kastantas prašivitus iškasė griovį, duobę, į kurią visi sulindom, kad nors kiek pailsėtume

Iš Makauskų šeimos albumo

Su sūnumis ir marčiomis bei anūke. Iš kairės Juozas, Bronius, Kristina, Algirdas, Teresė

sausoje vietoje.

Saulėi pakilus jau atžygiavo rusai. Liepė mums grįžti namo, sakė, vokiečiai sumušti ir nuvyti už Suvalkų. Rusų kareiviai labai jauni, silpni atrodė, prašė pieno. Melžėm karves ir pylėm jiems į *menaškes* (kareiviškus katiliukus). Buvom laimingi, kad nieks iš mūsų vilkstinės nenukentėjo, nebuvo sužeistas.

Grįžę į ankstesnes sodybas radom jas apgriautas, kai kur ir sudegusias. Pakeliui baisūs vaizdai: rusų ir vokiečių kareivių lavonai, kūnai sudraskyti. Koks baisus karas. Neduok, Dieve, jums to gyvenime matyti, ką mes matėm ir išgyvenom. Rašau ir ašaros man byra, rodos, dabar matau karo lauką ir tuos lavonus. Jūs tik matot televizijoje, neišivaizduojate, kaip tai atrodo gyvai. Dieve, gink nuo karo, maro ir bado, kad niekas, niekas jau tokių vaizdų ir karo lauko nematytų.

Rusai vėl užplūdo Lietuvą ir vėl „tvarka“ keitėsi. Jie buvo valdovai mūsų likimo. Mano tėvelis su mama ir trim dukrom Zabele, Stefa ir Irena, kaip stovėjo su rankiniu lagaminu, taip ir išėjo iš Katkiškių Sankūrų link. Mūsų namuose gyveno lenkas Lepkovičius. Liepė apsistot kluone. Dienomis buvo pakenčiama, o naktimis ateidavo lenkai iš lietuvių atimtų sodybų ir šaudė į sienas, šaukė, kad nešdintūsi sugrįžę atgal į Lietuvą. Dienos metu irgi vaikščiodavo su brauningais, šaudė ir keikėsi, kad „išvalys lietuviškas blusas“.

Tris naktis pernakvoję pabijojome likti ir vėl grįžo į Lietuvą. Šįkart vietos ieškojo arčiau sienos, kad tik galimybei pasitaikius grįžtų tėviškėn. Pavyko gauti kambarį Bielėnų kaime pas Janulevičių. Jis buvo geras žmogus, suprato tėvų beviltišką padėtį ir už kambarį pinigų nereikalavo. Motina su Stefa ėjo po kaimus duonos, kokio nors maisto prašyti. Tėvas su spragilu kūrė pas ūkininkus už maistą. Netoliese gyveno pora ūkininkų sentikių, rusų, ir apie

Seinus jų buvo iki karo, tai jie vieni kitus pažinojo, Raginskas su jais prekiaudavo. Dabar jie pagelbėjo jam maistu už darbą. Sesuo Izabelė gyveno pas gimines, Kybartų kaimo Ažukus. Ten už pragyvenimą padėdavo ūkio darbuose.

Kybartuose ir Simne stovėjo rusų kariuomenė. Po Kalniškės mūšio, kur daug partizanų žuvo, rusų kariuomenė su šunimis darė pas gyventojus kratas, naktimis ir dieną buvo nesaugu. Gaudė jaunos vyrus į kariuomenę. Kastantas su kaimynu Bernecku išsikasė slėptuvę, kurioje išbuvo savaitę. Motina nešė jiems maisto.

Kartą, kai aprimo, Kastantas grįžo namo. Čia netikėtai įpuolė kareiviai. Liepė jam rengtis, pasiimti maisto, rankšluostį. Patys stoji prie durų laukti. Kastantas liepė Onutei tyliai atidaryti užpakalines prieangio duris. Jis neva išėjo drabužių pasiimti ir pro tas duris basas išbėgo. Tačiau pamatė einančius iš kaimyno kareivius, tai puolė į artimą griovį, pilną vandens. Šalimais buvo pieva su šieno kaugėmis. Jas kareiviai durtuvais išbadė. Laimei, jo griovyje neieškojo. Kareiviai puolė kratyti namą, tvartus, šiaudus išbadė durtuvais, reikalavo pasakyti, kur paslėptas vyras.

Naktį Kastantas atšliaužė pas kaimyną. Tas pranešė namiškiams, kad Kostas gyvas ir prašo sausų drabužių. Vėl reikėjo slapstytis. Buvo baisu. Naktimis bastėsi gaujos komunistų talkininkų, klausinėjo visko, šaudė į sienas, grasino sušaudymu. Nušautus partizanus guldė ant grindinio Simne, žiūrėdami, gal ateis artimieji, susigraudins. Bet žmonės jau užsi-grūdino, ašarų net artimieji viešai nerodė, kad nepatektų kalėjiman ar tremtin kaip partizanų rėmėjai ar giminės.

Valaliai gyveno prie kryžkelės Krosna–Simnas. Naktį čia nebuvo ramu. Gyventojams grėsė nuolatinis pavojus, kad štai atsivers durys ir nežinia už ką būsi suimtas ar sumuštas

beklausinėjant apie apylinkių vyrus.

Kastantas vis pasprukdavo. Bet kartą rusai apsupo visą kaimą ir pabėgti jau nepavyko. Keletą jaunų vyrų ir Kastantą nuvarė į Krosną. Suzinojusios, kad kitą dieną juos turi išvežti į Rusiją, Ona su keliomis moterimis nuėjo ten. Barake surado suvarytus apylinkių vyrus. „Kalbėtis neleido, – prisimena ji. – Matėm tik jų veidus pro grotuotus langus.“ Verkdamos moterys grįžo namo. Atrodė, jau išsiskyrė amžinai.

Tačiau laimė Kastantui vėl nusišypsojo. Kai vyrus tamsią naktį varė į traukinio stotį išvežimui, jis pabėgo. Vidurnaktį pasibeldė į langą. Apsidžiaugė žmona. Kostas išbučiavo savo du mažylius sūnus Algį ir Juozą. Motinos paprašė, kad jeigu žus, tegul nepalieka Onutės su vaikais. Ir išėjo į tamsią nežinią, nes dar kaimuose gaudyta vyrus. Po mėnesio per žmones Ona gavo raštelį, kad Kostas gyvena Lenkijos pasienyje, Paliūnų kaime, pas dėdę Bronių Paransevičių. Tai vyko 1945 m. pavasarį.

„Kostas netrukus ir mane su vaikais parsigabeno į Paliūnus, – pasakoja Ona Makauskienė. – Čia gyvenome dvi savaites. Po kiek laiko ir tėvus su šeima iš Lietuvos Kostas su dėde Bronium bei invalidą Juozą Raginską pargabeno į Lenkijos pusę. Dėdė Bronius davė Kostui arklius ir sėklos, kad Sankūruose dar esant Lepkovičiui pasisėtų kažkiek javų pragyvenimui. Grįžom visi į tėviškę pas Lepkovičių, kuris jau ruošėsi po poros savaitų išvažiuoti į buvusias vokiečių žemes Lenkijos vakaruose. Iš Kybartų atvyko netikėtai rusų šnipė ieškoti Raginsko su šeima. Jai buvo pasakyta, kad jie išvyko į Lenkijos gilumą.“ Atėjo dar kartą su dviem rusais kariškiais, bet dienos metu Raginskai slapstėsi miške. Jų neradę jau daugiau neatėjo suimti. Lepkovičius išvykdamas paliko akėčias ir plūgą. Tai buvo turtas pradėjus gyvenimą be nieko.

Atrodė, jau dabar visa šeima kartu gyvens ir Dievui leidus vėl atkus. Bet atėjo nelemta diena. 1945 m. rugpjūčio 14 d. vyrai dirbo laukuose. Šeima ruošėsi į Žolinės atleidus kitą dieną Punske. Onos motina per pietus sako: „Vakarienei nuskusiu bulvių. Vyrai grįš po darbo, bus ko valgyti.“ Kostas tarė: „Kas jas valgys? Neskuskit.“

„Taip ir buvo, – prisimena Ona. – Jau vėlyvą popietę išgirdom šūvis, vis artėjančius prie mūsų. Karas baigėsi, o čia šūviai. Užsuko šaudydami į kiemą, klausia, kur vyrai. Du pasiliko kieme, kiti du nuėjo į laukus. Šitie ieškojo valgio, viską iškrėtė, paralyžiuotą dėdę Juozą išmetė iš lovos. Anie parsivarė Kostą ir tėvelį. Mus suvarė į kambarį. Mane mušė, spardė, buožem per galvą daužė. Ausyse spiegame, kraujas tekėjo iš ausų, pasidariau lyg medis. Laikiau Juozuką ant rankų, tai jie išplėšė ir metė ant žemės. Kastantas pasiėmė ant rankų verkiantį Algį, stojo

manęs ginti. Tada puolė jį žvėriškai mušti trise, kojom ir šautuvais mušė, kiek jėgų turėjo. Mane ketvirtas laikė, kad netrukdyčiau. Pasidariau drąsi. Man jau buvo tas pats, ar liksiu gyva, ar ne. Maža sesuo spiegdama išbėgo pas kaimyną, dvi kitos sesės ir mama klykė iš baimės, žiūrėdamos į tokį žiaurumą. Tėtį laikė po šautuvu, liepė nejudėti, nes vietoje nušaus. Vienas iš jų išbėgo prie durų, kad nieks kitas neišbėgtų po to, kai sesutė išspruko.

Pavargę nuo mušimo liepė Kostui eit į lauką. Svirduliuodamas ir stumdomas išėjo. Ašėjau iš paskos. Staiga jam žengiant per slenkstį pasigirdo šūvis. Galvojau, į orą, bet Kostas žengė dar porą žingsnių, pasakė: „Jėzau, Marija“, atsiduso giliai ir griuvo po kieme augančia kriauše. Jam iš burnos ir ausų tekėjo kraujas. Tada karininkas pasakė, kad sušaudytų ir mane. Aš iš skausmo buvau jau pusiau mirus. Sakau: „Šaukit, ir greitai, bet pirma vaikus. Tebūna kapuose su mumis kartu, tai lengviau, geriau už našlaičių dalią.“ Vienas jų sako: „Mūsų *poručikas* (leitenantas) turi taiklią ranką. Jau vienu lietuviu bus mažiau. Eikite pasiskųsti pas poną Dievą.“ Iš tikro kulka perskrodė kūną ir ant krūtinės kabantį medalikėlį, kurį jis visuomet nešiojo. Man tie marškiniai kruvini ir persautas medalikėlis buvo tolesnio gyvenimo relikvijos, stiprinančios ir guodžiančios varguose.

Nežinojome, ką toliau daryti. Lietuvoje nebuvo kur grįžti. Ten jau visi baimėje dėl savo likimo gyveno. Pasaulis apsvėrtė

aukštyn kojom. Rodos, viskas pasibaigė. Šalia mūsų rusų kareiviai ganė iš Vokietijos varomas „trofeinas“ karves. Iš jų Kastantas gaudavo vaikams pieno. Eidavo su kibiru parsinešti kas dieną. Kareiviai ateidavo pas mus druskos, nes kepdavo sau bulves ant laužo. Nesulaukę Kastanto, kitą dieną patys pieno atnešė. Pamatė lavoną ir sutrikusius namiškus. Liepė niekur nesitraukti. Sako: „Mes tuos banditus sutvarkysim.“ Kitą dieną vienas iš tų lenkų žudikų atėjo perspėti, kad dingtum iš čia. Bronius Paransevičius, sužinojęs apie nelaimę, atvažiavo. Kaip tik buvo rusų kareivis su pienu užėjęs. Sako: „Aš juos nušausiu.“ Paransevičius prašytų jo, kad to nedarytų. Sako: „Bus blogai, mus visus iššaudys po to.“

Trečią dieną vėl jie iš Seinų girti šaudydami atvažiavo. Čia jų laukė rusų pasala, nuginklavo ir nuvarė į Krasnavo milicijos nuovadą. Sužinojom, kad jie buvo lenkų liaudies saugumo (UB) pareigūnai iš Seinų: Silwisty, Warakomski ir Puzynowski, o karininkas – net nuo Krokuvos. Tokia tvarka buvo. Važinėjo, gąsdino lietuvius, kad išvyktų iš savo sodybų, grobė maistą ir geresnius daiktus, pas ką dar buvo likę po karo. Vidugirių kaimo Markevičių mirtinai sumušė. Apylinkės kaimų vyrai bijojo namuose naktimis pasilikti,ėjo į miškus, slapstėsi.

Kaip atrodė laidotuvės, nedaug atsimenu. Paliūnų Jankauskas stalius buvo, iš poros lentų sukalė karstą, Paransevičiai iš Paliūnų ir Juodeliškių atvažiavo ir išlydėjo į Seinų kapines. Aš per akis nieko beveik nemačiau, ar buvo kaimynai, negaliu pasakyti. Ilgai sirgau, dvejus metus nieko negirdėjau, tik spiegame ausyse buvo, kūnas visas mėlynas nuo daužymo ir spardymo. Atsivėrė vortys nuo silpnumo ir išgąščio. Išgydė Seinų daktaras Rittleris. Pagerėjo po trejų metų, tapau stipresnė, pamaži grįžau į gyvenimą. Reikėjo rūpintis mažais vaikais, ūkiu, padėt tėveliui,

Iš Makauskų šeimos albumo

Ona Makauskienė su seserim Irena Žirinskiene ir sūnumi Petru

Iš Makauskų šeimos albumo

Tėviškės sodyboje broliai (iš dešinės) Petras, Juozas, Algirdas ir pusbrolis Leonas Raginskas iš Toronto, 2014 m.

kuris irgi labai po tų įvykių nusilpo, atsivėrė astma.

Laikas buvo neramus. Rusų pasieniečiai laisvai eidavo į Lenkijos pusę, areštuodavo pasienio žmones, tardydavo dėl neva sienos pažeidimo. Vieną naktį ir pas mus atėjo, areštavo sesę Zabelę ir tėtį, neva už sienos pažeidimą. Mėnesį laikė kalėjime pusbadžiu. Tardė, visko klausinėjo. Jie nieko nesakė, nes ką galėjo sakyti? Grįžo išvarginti. Rūbus reikėjo sudeginti, pilni purvo ir blusų buvo.

Atėjo pavasaris. Turėjom rugių, – dar Kostas buvo pasėjęs, pasodinom kelias vagas bulvių, daržovių. Užsidirbom porą paršų. Su Sabina rinkom visokias žoleles, kurias Seinuose supirkdavo. Mama vaikus prižiūrėdavo. Taip gyvenom. Pirmi metai buvo labai sunkūs. Vis žiūrėjau, kad vaikai geresnį kšsnį gautų. Mokiau maldos nuo mažens, kad Dievas neapleistų bėdoje, ir už kiekvieną gyvenimo dieną kartu Dievui dėkojome.

Izabelė 1947 m. ištekėjo už Jurgio

Sutrinavičiaus, gretimame kaime apsigyveno. Kastanto brolis Jonas, kuris buvo Lietuvos kariuomenės lakūnas, pasitraukęs į Ameriką, su seserim Maryte, sužinoję iš močiutės apie mūsų likimą, padėjo vaikams rūbais, vaistais. Man didelė parama buvo. Rėmė mus gerais drabužiais ir tautiečiai, pasitraukę iš Lietuvos į Vakarus. Visus su nuširdumu ir dėkingumu prisimenu gyvenimo saulėlydyje. Be tos pagalbos gyvenimas būtų buvęs sunkiai pakenčiamas.

Bet gyvenimas vertė tvarkyti ūkį, auklėti vaikus, rūpintis jų tolesniu likimu, todėl ištekėjau už Petro Makausko 1949 m. Jis buvo grįžęs iš Argentinos, užsidirbęs nemažai pinigų, vyresnis už mane žymiai. Atvyko piršliai, sutarėm, susižiedavom. Pradėjome naują gyvenimą. Sulaukėm dar dviejų sūnų. Galvojau: gal bus blogas vyras, mano vaikus skriaus. Buvo neblogas, vaikus mylėjo, su jais žaidė, pasakas pasakojo, gražias daineles jiems padainuodavo.

Ką pirkdavo vaikams, tai visiems be skirtumo, vienodai. Juos rengė, kostiumėlius pas siuvėją užsakydavo. Vyras vis mokė gražiai sugyventi. Ir taip buvo: vaikai gražiai sutarė, kartu po šokių vaikščiodavo, darbuose vienas per kitą lenktyniavo, gražu ir miela buvo žiūrėti. Petras pastatė ant kojų ūkį. Mano sveikata buvo nekokia. Vyresniuosis išleidome į profesines mokyklas į Lenkijos gilumą, kad tik greičiau savarankiškai taptų. Petro vyresnis sūnus Petras liko ūkyje, jaunesnį Bronių leidome mokytis. Visi sukūrė šeimas. Abu Paransevičiai liko Lenkijos gilumoje, vedė žmonas lenkes. Labai išgyvenau, vis kaltinau

save, kad nepadariau visko, kad jų likimai būtų kitokie. Abu jaunesnieji sūnūs susirado žmonas iš aplinkinių kaimų, lietuvaites. Visi jie su šeimomis mano širdyje vienodai brangūs liko.

Gyvenimas tekėjo sava vaga. Mirė staigiai vyras Petras, netrukus ir tėvus išlydėjom į Seinų kapines. Mirė sesuo Sabina, Stefa, vienas po kito svainiai Bronius, Jonas, Jurgis, sesuo Irena. Aš, prislėgta ligų, baigiu gyvenimą sūnaus Petro ir marčios Irenos globoje.

Kiek skausmo, kiek baimės pergyvenau, kiek ašarų išliejau. Kaip aš dar gyvenu? Buvau drąsi. Kur ta drąsa dingo? Likau niekas. Blogiausia, niekas to nesupras, kaip senatvėje vienai sunku. Trūksta žodžių viską aprašyti, savo gyvenimo žaizdas, skausmus. Reikia nuoskaudas atleisti. Tokia mano dalia, Dievo duota. Ačiū Dievui už viską, gal aš to buvau verta.“

Lietuvos žiniasklaida

2017 10 28–11 20

Šįkart žiniasklaidoje skambėjo Vanagaitės ir Ramanausko-Vanago pavardės. Mat žinoma visuomenės veikėja ir rašytoja Rūta Vanagaitė pareiškė, jog turi dokumentą, kaip vėliau paaikškėjo, KGB bylą, liudijančią, kad vienas iš pokario Lietuvos partizanų vadų Adolfas Ramanauskas-Vanagas buvo KGB agentas, išdavė bendražygius, teisme šlovino TSRS ir gal prisidėjo prie žydų žudynių Antrojo pasaulinio karo metais. Seimas kaip tik ruošėsi 2018-uosius paskelbti A. Ramanausko-Vanago metais, todėl jai ir kilo abejonių, kuriomis ji pasidalijo su žiniasklaida.

R. Vanagaitę palaikė ir gyvenimo partneris, nacių medžiotoju prisistatantis Efraimas Zuroffas iš Simono Wiesenthalio centro.

Be abejo, Lietuvoje tai sukėlė audrą: juk kaltinamas vienas iš didžiausių partizaninio karo didvyrių. Nuo eilinių patriotiškai nusiteikusių piliečių iki istorijos specialistų buvo piktinamasi tokiu R. Vanagaitės pareiškimu. Juk iki šiol Lietuvos istorikai vieninai sutarė, kad A. Ramanauskas-Vanagas buvo žiauriai nukankintas, o jokių duomenų, kad jis būtų prisidėjęs prie Holokausto, nėra. Viešai skelbiamos pažymos rodo, kad A. Ramanauskas-Vanagas per kankinimus buvo iškastruotas, išdurta jo akis, kankinimų metu jis buvo patekęs į komą. Vėliau partizanų vadas sušaudytas.

Reaguodama į rašytojos teiginius, leidykla „Alma littera“ pranešė nutraukianti bendradarbiavimą su R. Vanagaite ir nedelsiant išimanti visas jos knygas iš prekybos. Leidykla taip pat pareiškė atsiribojanti nuo bet kokių R. Vanagaitės pareiškimų.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdis kreipėsi į prokuratūrą, prašydamas iškelti baudžiamąją bylą dėl A. Ramanausko-Vanago apšmeižimo ir mirusiojo atminimo paniekinimo.

Istorikas Arvydas Anušauskas, kalbėdamas „Lietuvos ryto“ televizijos laidoje „Lietuva tiesiogiai“, teigė, kad R. Vanagaitė abejotiną informaciją apie Vanagą galėjo perskaityti garsaus kankintojo Nachmano Dušanskio užrašuose, kuriuos ji galėjusi gauti iš savo draugo, nevienareikšmiai vertinamo nacių medžiotojo E. Zuroffo.

„Faktinė medžiaga, kuri yra archyvuose, kurią yra pateikę liudininkai – ir ne dabar, o prieš keliolika dešimtmečių – visiškai neatitinka informacijos, kuri skleidžiama R. Vanagaitės lūpomis. Matyt, skleidžia būtent visai kiti žmonės, naudodamiesi ja kaip rupu, ir įvardija tuos faktus, kuriuos esu skaitęs tik vienoje vietoje. O ta viena vieta – majoro arba vėliau pulkininko N. Dušanskio interviu arba užrašai“, – sakė istorikas.

Buvęs Atkuriamojo Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis portale delfi.lt R. Vanagaitę pavadino Dušanskiene ir rašė: „Viena ponia aprašinėja nūnai ir mėgaujasi užsakytais atradimais, kaip tas narsus žmogus, deja, matote, neatlaikė, palūžo, išdavė. Šlykštesnę veidmainystę sunku sugalvoti. „Neatlaikė, vargšas, ką padarysi“. Išdavikas. [...] Jūs, ponija Dušanskiene, drauge Dušanskiene, kurią kai kas vadina net „rašytoja“, išjudinkite literatūrinę vaizduotę, suvokit, apie ką kalbat, tada nueikit į mišką, kur drebulės, pasimelskit ir nusiteiskit.“

Tiesa, ne visi pritarė tokiam R. Vanagaitės puolimui, ypač

leidyklos sprendimui išimti iš prekybos rašytojos knygas.

Žinomas prodiuseris Laurynas Šeškus feisbuke rašė: „Aš suprantu žmonių norą apginti partizanų atminimą. Aš suprantu leidėjus, kurie nenorėtų ateityje bendradarbiauti su autore, bet man visiškai klaidingai atrodo knygų išiminėjimas iš lentynų ir jų (juk teks utilizuoti) deginimas vienu ar kitu būdu (kurios nesusijusios net su šia tema). Pigi, kvaila reklaminė akcija arba pikta provokacija. Suprasčiau, jeigu tai darytų kokia karštų širdžių jaunimo organizacija, bet negaliu patikėti, kad tai daro leidykla. Ir kuo tai skiriasi už ėjimą išdaužyti langus?“ – įrašą iš socialinės paskyros perspausdino lrytas.lt.

„Pasipiktinimas, kuris išvirto į knygų šalinimą, automatiškai R. Vanagaitę paverčia persekiojama ir auka. Aš nenustebsiu, kai iš jos bus pradėta kurti lietuviška Jeanne d'Arc – kovotoja už žodžio laisvę. Nenustebsiu, jei ji Lietuvą paduos Europos Žmogaus Teisių Teismui ir galimai laimės“, – „Lietuvos ryto“ televizijos laidoje „24/7“ sakė rašytojas Arkadijus Vinokuras.

Anot delfi.lt, į tai reagavo ir Europos žydų kongresas (EŽK), griežtai pasmerkęs pasipiktinimą keliančius išpuolius „prieš R. Vanagaitę“, kuri rašė apie Lietuvos prisidėjimą prie Holokausto, jos adresu nuskambėjusius grasinimus ir sprendimą nebeleisti ir išimti iš prekybos jos knygas. „Neturėtų net kilti minčių, kad 2017 metais knygos su požiūriu, kuriam kai kas nepitaria, yra neleidžiamos vien dėl politinių priežasčių, (tai) primena kur kas tamsesnius laikus, – teigė EŽK pirmininkas

daktaras Moshe Kantoras. – Rūta – drąsi moteris, kurios balsas reikalingas Lietuvai, kad ši pripažintų savo praeitį, ypač per Holokaustą, ją (R. Vanagaitę) reikėtų girti, o ne pulti.“

Tiesa, tuoj pasigirdo balsų, jog M. Kantoras susijęs su Kremliumi, konkrečiai – su Rusijos prezidentu Vladimiru Putinu.

O poetas, publicistas, vertėjas Tomas Venclova parašė laišką portalui delfi.lt. Jame teigė: „R. Vanagaitės pjūdyman labai primena sovietinius laikus. Beje, jis daug sėkmingiau pasitarnauja V. Putino propagandai, negu bet kokie R. Vanagaitės teiginiai. Mėgstama vartoti posakį „naujingi idiotai“, kalbant apie asmenis, kurie patys to nesuprasdami veikia Lietuvos priešininkų naudai. Asmenys, kurie viešai ir negailestingai puola R. Vanagaitę, naikina jos knygas ir taip toliau, teikia puikios medžiagos V. Putinui, bandančiam įtikinti pasaulio viešąją nuomonę, jog Lietuvoje reiškiasi fašistinės nuotaikos.“

„Reakcija į R. Vanagaitės sukeltą skandalą parodė šį tą svarbaus, – skandalą vertino portalas lrytas.lt. – Palaidas liežuvis apjuodino ne tik partizaną A. Ramanauską-Vanagą, bet ir visą šalį. Dabar mes kitoms valstybėms vaizduojami kaip Viduramžių tradicijų besilaikanti šalis, kur deginamos knygos, o raganos už laisvą žodį kabinamos virš laužo.“

Šalies ekonomika, emigracija, skurdas, atlyginimai. Šios temos visada užima vieną svarbiausių vietų Lietuvos žiniasklaidoje.

„Lyg kometa Lietuvoje prašmėžavo ir greitai pradingo didžiausia Lietuvos gėda – socialinės atskirties ataskaita su gigantiška uodega socialinių bėdų, – rašė delfi.lt. – Statistika nukaitino ne vieno politiko ausis, juk gėda – jų galvomis vairuojama Lietuva lyginama su Azijos šalimis.“

Gaila, bet gėda ne prieš Lietuvos žmones, prieš juos jau seniai nebe gėda. Negėda prieš vaikus, kurie

prispausti sunkių kuprinių per lietu, vėją ir sniegą po kelis kilometrus kulniuoją į mokyklas, nes nėra Lietuvoje lėšų mokyklų transportui, kai tuo tarpu patys iš tų pačių šalančių vaikų tėvų surinktų pinigų degalinėse socialiai šeria savo prabangius, arkliai galių prifarširuotus visureigius.

Visiškai negėda ir dėl to, jog keliasdešimt žmonių Lietuvoje nežino, kur dėti pinigus, kai tuo tarpu keli šimtai tūkstančių gyventojų nežino, už ką rytoj pirsks maisto.“

„Naujoji emigracijos banga yra kur kas pavojingesnė“, – apie tai, kas buvo kalbėta LRT Televizijos forume, rašė lrt.lt portalas. „Po įstojimo į Europos Sąjungą augame bene greičiausiai regione. Atrodo, viskas turėtų suktis priešingai, bet, antra vertus, koks yra to augimo pasiskirstymas. Lietuvoje jis gana katastrofiškas“, – sakė Lietuvos banko valdybos pirmininko pavaduotojas ekonomistas Raimondas Kuodis.

Jo teigimu, Lietuvoje turime labai daug neteisėtų pajamų ir nepelnyto skurdo. Ekonomistas pateikė pavyzdį: pensininkams Lietuvoje nuo bendrojo vidaus produkto, vertinant procentais, skiriama dvigubai mažiau nei Europos vidurkis. R. Kuodis pridūrė, jog apie šias problemas kalbame jau 15–17 metų. Iš to kyla dabartinės bėdos. „Kadangi niekas iki šiol nesiruošia spręsti šių problemų, turime kalbas ir diskusijas apie pasekmes. Viena iš jų – didžiulė emigracija, taip pat didžiulė nelygybė, daug korupcijos, daug streso, alkoholizmo ir t. t.“, – kalbėjo ekonomistas.

Psichologas Gintaras Chomentauskas taip pat sakė, kad reikia kalbėti ne apie ekonomikos priežastis, o apie žmonių psichinę būklę, nuotaikas. „Iš mūsų tyrimų akivaizdu, kad Lietuvoje žmonės nesijaučia reikalingi. Jie nesijaučia priklausantys valstybei. Jie mano – jeigu iškiltų reikmė, neatsiras žmonių, kurie jiems padės.“

Nusivylimas šalimi nėra lygus pajamų dydžiui. Tai emocinis

nusivylimas vieta, kurioje esi. Emigracija yra balsavimas kojomis už savo emocinį išsigelbėjimą“, – teigė psichologas.

Tuo metu premjeras Saulius Skvernelis LRT radijo laidoje „Ryto garsai“ dėl stulbinančių emigracijos mastų netiesiogiai lyg ir apkaltino žiniasklaidą. Anot premjero, „viešoje erdvėje, pasisakymuose, diskusijose mes patys propaguojame, išaukštiname emigraciją, rodome ją kaip vienintelę išeitį, rodome sėkmės istorijas, bet nerodome emigracijos tamsiosios pusės. Ir moksleiviams atrodo, kad Lietuvoje, norint užsidirbti, dirbti reikia sunkiai, o užsienyje labai paprasta, nes ten jų laukia, sudaromos išskirtinės sąlygos. Dirbti reikia visur, užsidirbti galima ir Lietuvoje, juo labiau ne minimalų atlyginimą, todėl mes turime susitelkti į smegenų plovimo propagandą ir parodyti, kad nėra emigracija gėris, o Lietuvoje yra visos sąlygos dirbti, užsidirbti ir gyventi“.

Tarsi paneigdamas premjero žodžius apie galimybes Lietuvoje užsidirbti ne minimalų atlyginimą, portalas 15min.lt išspausdino rašinį „Kas iš to, kad jų geidžia: paklausiausiems specialistams darbdaviai nesūlo nė 1000 eurų „ant popieriaus“. „Viena paklausiausių profesijų yra pardavėjai. Darbo biržoje per pirmąjį pusmetį registruota per 6 tūkst. laisvų darbo vietų būtent pardavėjams. Vien Vilniaus teritorinėje darbo biržoje apstu darbo jiems skelbimų. Dažniausiai atlyginimai apskritai nenurodomi, bet kartais darbo skelbime parašyta, kad vieta skirta studentams. Kai kur skelbiama ir siūloma alga: 425, 500, retais atvejais – 600 eurų.“

[...] Į paklausiausių darbuotojų dešimtuką pakliūva ir siuvėjai, kailininkai, ir kepurininkai. Siūlomas darbo užmokestis dažniausiai nepasiekia 600 eurų, o „Sodros“ duomenimis, vidutinės šių amatininkų gaunamos pajamos „ant popieriaus“ per mėnesį

siekia 487 eurus. [...] Beje, pirmąją vietą pagal paklausą užima sunkiasvorių sunkvežimių ir krovininių transporto priemonių vairuotojai – per pusmetį registruota per 6 tūkst. darbo vietų“, – rašė portalas.

Kad kainos šalies maitinimo įstaigose yra kai kada sunkiai sveiku protu paaiškinamos, žiniasklaida rašė ne syki. Čia dažniausiai buvo minimi Lietuvos kurortai vasarą. O dabar apie tai įdomius duomenis pateikė Lietuvos statistikos departamentas (LSD). Jo teigimu, rugsėjį maitinimo įstaigų apyvarta per metus krito net 8,2 procento. Tai – didžiausias rodiklis per pastaruosius septynerius metus.

Kaip rašė delfi.lt, maitinimo ir gerimų teikimu užsiimančių įmonių apyvarta, remiantis LSD, pradėjo mažėti nuo vasaros vidurio: liepą sumažėjo 0,1 proc., rugpjūtį – 1,4 proc., o rugsėjį – net 8,2 procento.

Ekonomistas Nerijus Mačiulis teigė, kad restoranų ir kavinių apyvartos kritimas ir kainų augimas nėra susiję, o tokius rezultatus galėjo lemti įvairūs rodikliai, pavyzdžiui, Vilniaus oro uosto uždarymas arba didelis kritulių kiekis sezono metu. „Aš manau, kad čia buvo laikinas kritimas. Apyvarta augs, nes didesnę dalis gyventojų galės lankytis restoranuose ir kavinėse“, – prognozuoja N. Mačiulis. Kitokios nuomonės laikėsi Darbo rinkos tyrimų instituto vadovas profesorius daktaras Boguslavas Gruževskis: „Dabar vakarienės kaina dviem asmenims padidėjo maždaug 5–7 eurai, o tai – jau didelė suma, jei kalbėtume apie šeimos išlaidas.“ Anot jo, vasarą kainų augimas buvo orientuotas į turistų srautus, tačiau dabar, pasibaigus sezonui, vietiniai gyventojai liko pagrindiniai pastovūs vartotojai. „Kadangi atlyginimai žymiai nepadidėjo, tokios kainos paskatino racionalizuoti savo vartojimą ir pasirinkti pigesnę ir kokybiškesnę maistą namuose, o ne atpalaiduojančią vakarienę viešojo maitinimo įstaigoje“, – teigė profesorius.

KVIEČIAME DALYVAUTI!

Š. m. lapkričio 29 d. Punske, Seinuose ir Suvalkuose viešės
Profesorius Liudas Mažylis,
po 99 metų atradęs Vasario 16-osios Akta
Vokietijos archyve.

Numatoma programa:

10.00–11.30 val. – apsilankymas Kovo 11-osios lietuvių licejuje ir S. Dariaus ir S. Girėno mokykloje Punske;

12.30–13.30 val. – apsilankymas Vidugirių pagrindinėje mokykloje;

14.00–15.00 val. – apsilankymas Seinų lietuvių „Žiburio“ mokykloje;

17.00–18.00 val. – susitikimas su lietuviais Suvalkų „Vienybės“ klube (Kościuszki g. 76).

Visi norintieji dalyvauti susitikime su profesoriumi gali atvykti į renginius mokyklose arba susitikti Suvalkuose.

2017 m. lapkričio 5 d.

į amžinybę iškeliavo garbaus amžiaus, 98 metų, sulaukęs
a. a. PIJUS BATVINSKAS
iš Valinčių.

Nuoširdžius padėkos žodžius tariame giesmininkams už gražias giesmes. Dėkojame Valinčių gyventojams, kaimynams, giminėms, pažįstamiems už užuojautos žodžius, gėles, aukas ir maldas. Širdingai ačiū kun. Mariui Talučiuviui už gražias šv. Mišias bei visiems, kurie palydėjo velionį į amžinojo poilsio vietą.

Žmona ir vaikai su šeimomis

Dėl ilgamečio Lenkijos lietuvių draugijos Ščecino skyriaus sekretoriaus **a. a. Antano Marcinkevičiaus** mirties nuoširdžiai užjaučiame Velionio žmoną, dukras ir artimuosius.

LLD Ščecino skyriaus nariai